

ПРЕПОРУКЕ ЗА ОКВИР ПОЛИТИКЕ О ПРИМЕНИ ЗАКОНА О УПОТРЕБИ ЈЕЗИКА

**ПРЕПОРУКЕ ЗА ОКВИР
ПОЛИТИКЕ О ПРИМЕНИ
ЗАКОНА О УПОТРЕБИ ЈЕЗИКА**

Март 2022.

ПРЕПОРУКЕ ЗА ОКВИР ПОЛИТИКЕ О ПРИМЕНИ ЗАКОНА О УПОТРЕБИ ЈЕЗИКА

Аутор: Ненад Талић

Март 2022.

Издавач:

НВО „Актив“

Адреса: Краља Петра 183а, Северна Митровица

Имејл: office@ngoaktiv.org

Веб сајт: www.ngoaktiv.org

Публикација је настала у оквиру пројекта „Јачање локалних гласова за правичан развој (АЛВЕД)“ који спроводе Peaceful Change initiative, People in Need и партнери – НВО Актив, Грађанске иницијативе и Мрежа вршњачких едукатора (ПЕН), а уз подршку Владе Уједињеног Краљевства.

ОДРИЦАЊЕ ОД ОДГОВОРНОСТИ

**Ову публикацију је финансирала Влада Уједињеног Краљевства – УК АИД.
Ставови изражени у публикацији не одражавају нужно политику
Владе Уједињеног Краљевства.**

САДРЖАЈ

Резиме	5
Уводне напомене	7
1. Службени језици у упоредном праву	10
2. Језици у употреби на Косову	12
3. Законодавство о употреби језика на Косову	13
3.1 Устав	14
3.2 Закон	16
3.3 Подзаконски акти	17
3.4 Међународни уговори и конвенције	18
4. Канцеларија повереника за језике	20
5. Практични проблеми због непоштовања службених језика на Косову	23
5.1 Правна несигурност због неадекватних превода закона	32
5.2 Немогућност одабира службеног језика у судским поступцима	35
5.3 Ограничени приступ јавним услугама	39
5.4 Потешкоће код социјалне и здравствене заштите	44
5.5 Недовољна безбедност грађана	46
5.6 Ограничени привредни развој	49
5.7 Одсуство информација и докумената од јавног значаја	51
5.8 Неједнак приступ банкарским услугама	55
6. Могућа решења и препоруке за успешније спровођење Закона о употреби језика	57
6.1 Препоруке	61
7. Литература и интернет извори	71
8. Анекси	76
Анекс 1 Формулари званичних косовских институција попуњени од стране службених лица на албанском језику, а односе се на Србе	76
Анекс 2 Анализа правилне употребе српског језика у институцијама на локалном нивоу у општинама Јужна Митровица, Северна Митровица, Звечан, Лепосавић и Зубин Поток	78

РЕЗИМЕ

Језик и право на употребу језика представљају темељ људског бића. Језик је у најдубљој вези са идентитетом, правом на идентитет, али и свим другим загарантованим правима. Стога је логично да, уколико не постоји право на употребу језика, не постоји ни могућност да појединци, групе или чак читави народи имају једнаке могућности у уживању загарантованих људских и грађанских права. Управо зато се овом питању већ дужи низ година на Косову посвећује посебна пажња. Различите јавне институције и организације на Косову, у неком временском периоду, на различите начине, бавиле су се језичким правима. У претходне две деценије реализовано је више различитих пројеката и иницијатива у циљу промовисања равноправне употребе албанског и српског језика, као и других језика у службеној употреби на Косову. Осим тога, на ову тему написани су и објављени различити извештаји, израђен је и усвојен сасвим солидан законодавни оквир и формирана је Канцеларија повереника за језике која се на најдиректнији начин бави заштитом језичких права на Косову. Ипак, данас у пракси, и поред свега тога, постоје многобројни примери кршења загарантованих језичких права. Због тога се појединци и (невећинске) заједнице на Косову суочавају са различитим изазовима и трпе конкретне и озбиљне последице. Нажалост, косовске институције и друге домаће и међународне организације и агенције углавном су у датом моменту биле фокусиране на конкретне програме и иницијативе у смислу заштите одређеног сегмента језичких права, али се нису бавиле суштинским питањима као што су: Шта после тога? Какво је заиста стање у пракси? Које конкретне последице трпе појединци? Конкретне препоруке – како даље? Публикација која је пред вама управо даје одговоре на ова важна питања и представља критички пресек стања језичких права након безмало дводеценијских „улагања“ у заштиту језичких права на Косову. Настала је као резултат вишемесечних тематских истраживања, анализе свих важних извештаја, као и обављених разговора са релевантним појединцима, циљним групама и институцијама. Чини се да су косовске институције и шира јавност годинама уназад углавном преокупиране економским развојем, Бриселским преговорима, Евро-атланским интеграцијама, пандемијом корона вируса и другим темама које су актуелне и важне, али не указују на конкретне, практичне и животне проблеме са којима се појединци и заједнице суочавају на Косову, нити нуде решења тих проблема. Управо због тога ова публикација завређује вашу пажњу.

Овај извештај сачинила је организација цивилног друштва „АКТИВ“ која се на Косову профилисала као једна од ретких која се већ више од једне деценије у континуитету бави заштитом права на употребу језика и утврђивањем проблема услед недоследне примене права на употребу језика на Косову.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Јединствено и најважније обележје сваког народа јесте његов језик. То је основно средство комуникације, споразумевања и разумевања међу људима и најважнији део идентитета сваког појединца или групе којој појединац припада. Један од оснивача опште лингвистике, Вилхелм фон Хумболт (Wilhelm von Humboldt) рекао је да је „језик (је) дах, сама душа нације“. У „Завјештањима Стефана Немање“, аутор Миле Медић (1998), између осталог, пише: „Чувајте језик као земљу. Реч се може изгубити као град, као земља, као душа. А шта је народ изгуби ли језик, земљу, душу? Народ који изгуби своје речи престаје бити народ. Два народа могу се бити и могу мирити. Два језика никада се помирити не могу“. Већина карактеристика које су својствене једном народу, као што су територија на којој живи, религија, управа, закони, обичаји и друго, у извесној мери могу се одвојити од народа у неком моменту. Једино се језик не може одвојити од народа и управо зато се сматра да је језик нераскидиви део идентитета. Логично је онда да су кроз историју истакнуте личности, али и народи у целини настојали да језик и његову употребу очувају. Језик и право на језик није некакво стечено, већ урођено право које добијамо самим доласком на свет. Зато се право на језик сврстава у основна људска права и због тога је обавеза свих да ово фундаментално људско право штитимо на свим нивоима и увек. Право на језик гарантују многобројне међународне конвенције које су универзалне и општеприхваћене. Европске институције су на пример установиле различите инструменте и институционалне механизме који гарантују и штите права свих заједница на употребу и заштиту језика, укључујући и невећинске заједнице и њихове језике. Већина држава прихватила је ове институционалне механизме, ратификовала их и примењује их у својим законодавствима и пракси. *Међународна повеља о људским правима* представља први међународни документ који предвиђа извесну заштиту од дискриминације на језичкој основи. Постоје и друге међународне конвенције које штите и промовишу језичка права, а о којима ће бити речи у овом извештају. Осим тога, Генерална скупштина Организације за образовање, науку и културу Уједињених нација (УНЕСКО) 1999. године прогласила је 21. фебруар Међународним даном матерњег језика. На овај дан, у читавом свету посебна пажња посвећује се праву на употребу језика у школству, култури, медијима итд. Дакле, јасно је да у свету постоји недвосмислена тенденција очувања и промовисања права на језик као фундаменталног људског права.

Право на језик првенствено подразумева право на употребу свог језика, право на очување свог језика, право на преношење свог језика наредној генерацији, право на коришћење имена и презимена на свом језику, право на школовање на свом језику, право на изражавање, примање, слање и размену обавештења и идеја на свом језику. Право на језик омогућава свима да у свим приликама користе свој матерњи језик и тиме негују језичку културу заједнице којој припадају. Без обзира да ли сте негде припадник већинске или невећинске заједнице, имате право да у свим јавним приликама користите матерњи језик и да на матерњем језику стичете образовање и остварујете своје културне потребе. Поједина научна истраживања указују на чињеницу да готово свакодневно у свету нестане по један језик, а лингвисти прогнозирају да ће од око 6.000 језика до краја XXI столећа изумрети више од половине, чак и до 90%. Између осталог, један од разлога је и такозвани „империјализам“ великих језика, што је резултирало језичком асимилацијом која све више узима маха и постаје очигледан друштвени проблем. Свест о овој проблематици заправо представља први конкретан корак у заштити и очувању сваког од тренутно постојећих 6.000 различитих језика, међу којима се налази и матерњи језик сваког од нас. Постоје свакако и многобројни други разлози због којих се чине напори у правцу заштите права на матерњи језик. Наиме, чињеница да је језик један од фактора који утиче на међусобну различитост, често може бити препрека жељене интеракције и комуникације међу различитим заједницама. У вишенационалним срединама, пак, нарочито осетљиво питање је различитост матерњих језика хетерогених националних заједница јер управо то може бити узрок проблема који се односе на заштиту и остваривање основних људских права. Зато демократска и отворена друштва настоје да промовишу вишенационалност и вишејезичност као богатство одређене територије, а не као некакву слабост и оптерећење. Међутим, бременитост међусобног неразумевања због језичке баријере ипак представља реалност и изазов који је присутан свуда, па и на Косову, и то нарочито међу млађим генерацијама косовских Албанаца, Срба, Рома, Бошњака, Горанаца, Турака и других. Једна од некада веома успешних језичких политика на територији западног Балкана подстицала је, осим учења страних језика у школама, и учење језика средине у школама како би се деца боље међусобно разумела. У одређеним срединама у којима су у употреби били различити језици, постојала је пракса да припадници невећинских заједница уче језик већине и обрнуто, да припадници већинске заједнице уче језик невећинске популације који су били у употреби у одређеној средини. То је била добра пракса и пример како се подстиче мултикултурализам и међусобни дијалог, а истовремено смањују потенцијалне тензије у друштву. Данас, међутим, у време све присутније поларизације међу заједницама на Косову, али и недостатка политичке воље, такви примери су изостали. Иако је тема употребе језика и језичких права на Косову присутна уназад дуги низ година кроз спровођење разних активности за заштиту људских права и права невећинских заједница, чини се да је она веома актуелна и данас, и то са разлогом. Управо је то и предмет овог

извештаја који је заснован на прегледу, анализи и сумирању релевантних извештаја о језичким правима које је раније сачинила организација цивилног друштва „Актив“. Извештаји других, домаћих и међународних организација, агенција и институција, косовских законских и подзаконских прописа о употреби језика, као и индивидуални разговори и састанци са релевантним субјектима из ове области такође су послужили као темељ за писање овог извештаја.

Узевши у обзир постојећа законска решења и тренутно чињенично стање на терену, извештај се критички бави анализом утврђених проблема у процесу остваривања права на употребу језика на Косову и даје извесне препоруке у погледу њиховог превазилажења и трајног решавања.

1. СЛУЖБЕНИ ЈЕЗИЦИ У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

У упоредном уставном праву европских држава могуће је уочити различиту уставну категоризацију службених језика – службени језик/језици, државни језик/језици, национални језик, језик републике (на пример у Француској), а устав појединих држава уопште и не садржи одређење који је језик или језици у службеној употреби, већ се на основу чињенице да је донесен на одређеном језику сматра да је тај језик „службени“. Упркос чињеници да је у питању различито терминолошко одређење, ипак се може подржати становиште да се категорије службеног, државног и језика републике могу идентификовати, иако ни у једном уставу категорија „службеног“ (званичног) није дефинисана, тачније нису детаљно опредељени видови и садржински аспекти у којима се службеност једног језика испољава. У најширем смислу, оно што се подразумева под службеним статусом једног језика најбоље је описао Уставни суд Шпаније у једној од својих одлука у којој је истакао да „без обзира на његову реалност и важност као друштвеног феномена, језик је службени када га јавне власти признају као нормално средство комуникације у оквиру и између њих и у њиховим односима са приватним лицима, уз пуну валидност и правне учинке“.

Ближе уређивање садржине службеног статуса језика, тачније обима и садржине видова комуникације и правних учинака службене употребе језика у већини европских земаља врши се законима, а у појединим случајевима и подзаконским актима. При томе, постоје значајне разлике у начинима техничког регулисања тих питања, јер се у појединим државама та материја кодификовано уређује, док се у неким случајевима доносе посебни закони о појединим језицима. Службена употреба језика, такође, може се ближе уредити већим бројем прописа, који се поштују у различитим областима друштвеног живота у којима се она остварује, и то како прописима донесеним на државном тако и прописима који су усвојени на регионалном нивоу. Устави европских држава садрже одредбе о језичким правима по којима постоји незнатна разлика између службене употребе језика и јавне употребе језика. Под јавном употребом може се подразумевати употреба језика у јавној сфери и у поступцима пред државним и другим органима, која, у ужем смислу те речи, не чини службену употребу језика и писма јер не подразумева и

употребу језика од стране органа, иако се у теоријским разматрањима, донекле са правом, истиче да је употреба мањинских језика у односима са управним органима можда најконкретнији показатељ њиховог правног статуса.¹

¹ Владимир В. Ђурић, „Службена употреба језика националних мањина у раду органа управе“, Страни правни живот: теорија, законодавство и пракса 3/2019, Институт за упоредно право Београд, стр. 50.

2. ЈЕЗИЦИ У УПОТРЕБИ НА КОСОВУ

У најбројније националне заједнице на Косову убрајају се Албанци, Срби, Турци, Горанци, Роми и Бошњаци.² Осим припадника ових националних заједница на Косову живе Ашкалије, Хрвати, Црногорци и Египћани.

На последњем попису становништва 2011. године утврђено је да се на Косову говори следећим језицима: албански (говори 1.644.865 становника), босански (говори 28.989 становника), српски (говори 27.983 становника), турски (говори 19.568 становника), и ромски (говори 5.868 становника).³ Битно је нагласити да попис 2011. године није спроведен на северу Косова у тзв. општинама са српском већином.⁴ На основу раније спроведених пописа утврђено је да, осим Срба, ове просторе насељавају Бошњаци, Роми, Горанци, Хрвати и Црногорци. Осим тога, становници српске националности и у другим општинама на Косову масовно су бојкотовали попис 2011. године и зато треба узети са резервом бројке становника који говоре горепоменути језицима. Остаје нада да ће наредним пописом, који је планиран за 2022. годину, веродостојније бити приказани подаци о употреби језика на Косову.

² За више информација и података види: Извештај о становништву према полу и националности на нивоу насеља Агенције за статистику Косова. Доступно на: <https://ask.rks-gov.net/media/1615/stanovnistvo-prema-polu-i-nacionalnosti-na-nivou-naselja.pdf> (приступљено августа 2021).

³ Званична интернет страница Агенције за статистику Косова. Доступно на: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sr/ASKdata_Census%20population_Census%202011_2%20Republic%20of%20Kosova/census10.px/

⁴ Северна Митровица, Звечан, Зубин Поток и Лепосавић.

3. ЗАКОНОДАВСТВО О УПОТРЕБИ ЈЕЗИКА НА КОСОВУ

Јавне институције на Косову преузеле су обавезу да израде законодавство по мери свих својих грађана. Законодавством се на одговарајући начин, без икакве дискриминације, уређују различити друштвени односи и области живота грађана. Тако законодавство ствара одређена права и обавезе како за јавне институције, тако и за све појединце. Законодавство свуда, укључујући и Косово, мора поштовати начело законитости и једнакости пред законом свим својим грађанима.⁵ Један од предуслова за то је свакако и могућност употребе свог језика и коришћење права на изражавање у пракси, примање, слање и размену обавештавања и идеја на свом језику. То је уједно начин, али и предуслов успешног учешћа националних заједница у јавном животу и ефикасне заштите њихових интереса. Ово је нарочито важно у вишенационалним срединама као што је Косово јер непоштовање права на језик може директно онемогућити уживање и других људских права. За регулисање права на употребу језика на законском нивоу на Косову је кључан Закон 02/Л-37 о употреби језика.⁶ Усвајањем овог закона формалноправно је изражена посвећеност да се осигура равноправна употреба албанског и српског језика. Посредно, Закон бр. 05/Л-021 о заштити од дискриминације⁷ такође забрањује непоштовање права на употребу језика.

⁵ Начело законитости захтева да законски прописи буду доступни, прецизни и предвидиви (видети The Sunday Times против Велике Британије, Пресуда Европског суда за људска права од 26. априла 1979, став 49). Нужно је да се законодавство издаје и објављује на прописан и законски уређен начин. У контексту Косова, то такође подразумева да је законодавство доступно на свим службеним језицима. Штавише, начело једнакости признаје да свако мора бити једнако третиран пред законом. У систему вишејезичких закона, једнакост пред законом може бити осигурана само ако су различите језичке верзије закона и других прописа у потпуности усклађене (што у појединим случајевима није случај на Косову).

⁶ Закон 02/Л-37 о употреби језика усвојен је на основу Уредбе УНМИК-а бр. 2001/9 од 15. маја 2001. године, а објављен је у Службеном гласнику Косова на службеним језицима 1. марта 2007. године. Доступно на <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2440#> (приступљено августа 2021).

⁷ Закон бр. 05/Л-021 о заштити од дискриминације објављен је у Службеном гласнику Косова. Доступно на <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10924> (приступљено августа 2021. године).

3.1. УСТАВ

Заштита језичких права уопште, а посебно права на употребу језика, представљају уставне категорије на Косову јер Устав Косова⁸ садржи бројне одредбе које штите основна људска и грађанска права и слободе, укључујући и право на употребу језика. Одредбе о језичким правима углавном су обухваћене Чланом 5 и Чланом 59 Устава којим је предвиђено да су албански и српски језик службени језици на Косову, а да турски, босански и ромски језик имају статус службених језика на општинском нивоу или ће бити службени језици на свим нивоима у складу са законом.

Уставом је гарантовано право припадницима заједница да:

- 1) изражавају, одржавају и развијају своју културу и чувају суштинске елементе свог идентитета, односно вероисповест, језик, традицију и културу;
- 2) стичу јавно образовање на једном од званичних језика по свом избору, на свим нивоима;
- 3) стичу предшколско, основно и средње образовање на свом језику, у обиму који је прописан законом, где је темељ оснивања посебних разреда или школа нижи него што је обично одређено за образовне институције;
- 4) оснивају и управљају сопственим приватним образовним и установама за обуку, којима се може одобрити финансијска помоћ, у сагласности са законом и међународним стандардима;
- 5) слободно користе свој језик, како приватно тако и у јавности;
- 6) користе свој језик и писмо у односима са општинским властима или локалним канцеларијама власти, у областима у којима представљају довољан удео у становништву, у складу са законом. Трошкове за услуге тумачења или преводјења сnose надлежни органи;
- 7) користе и истичу симболе заједнице, у складу са законом и међународним стандардима;
- 8) лична имена пишу у изворном облику и писму на свом језику, као и да поврате изворна имена која су била принудно промењена;
- 9) користе локалне називе, називе улица и других топографских ознака које одражавају и узимају у обзир мултиетнички и мултијезички карактер дате

⁸ Устав Косова објављен је у Службеном гласнику Косова 9. априла 2008. године на службеним језицима. Доступно на <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702> (приступљено августа 2021. године).

области;

- 10) имају загарантован приступ и посебну заступљеност у јавним медијима, као програмима на свом језику у складу са законом и међународним стандардима;
 - 11) оснивају и користе своје медије, укључујући пружање информација на свом језику, између осталог путем дневних новина и кабловских сервиса, и коришћење резервисаног броја фреквенција за електронске медије, у складу са законом и међународним стандардима;
 - 12) имају (косовски Срби) приступ лиценцираном независном телевизијском каналу на српском језику на читавој територији Косова;
 - 13) уживају неометане међусобне контакте и успостављају и одржавају слободне и мирољубиве контакте са лицима из било које државе, а нарочито са онима са којима имају заједнички етнички, културни, језички и верски идентитет, или заједничко културно наслеђе, у сагласности са законом и међународним стандардима;
 - 14) уживају неометане контакте са локалним, регионалним и међународним невладиним организацијама и учествују без дискриминације у њиховим активностима;
 - 15) оснивају удружења за културу, уметност, науку и образовање, као и школска и друга удружења за изражавање, неговање и развој свог идентитета.⁹
- Међутим, у вези са овим битно је истаћи да је у српској верзији Устава Косова, у 162 члана на безмало 70 страна могуће уочити више од 1.000 словних, граматичких, термиолошких, логичких, правописних и других грешака.¹⁰

⁹ Члан 59 Устава Косова.

¹⁰ За више детаља погледати објављено истраживање доступно на: <https://kossev.info/d-simovic-kosovski-ustav-dve-razlicite-verzije-teksta/> и <https://www.glasamerike.net/a/vise-od-cetiri-hiljade-gresaka-u-srpskom-prevodu-ustava-i-zakona-kosova/2472760.html>

3.2. ЗАКОН

Закон 02/Л-37 о употреби језика усвојен је 2007. године и предвиђа да су албански и српски језик и њихова писма *службени језици* на Косову.¹¹ То значи да албански и српски језик и њихова писма имају потпуно равноправан статус у јавним институцијама на Косову. Законодавац је одредио услове под којима језици других заједница могу бити признати и употребљавани у општинама у којима та језичка заједница чини три до пет посто становништва, или у срединама у којима се тим језиком традиционално говори. На тај начин, на основу члана 2.3 и члана 2.4 Закона о употреби језика, језици којима се традиционално говори или које говори три посто становништва, могу се признати као *језици у службеној употреби*. Они који се служе тим језицима могу примати услуге и добијати документа на свом језику само кроз појединачне захтеве. Поред тога, језици којима говори пет посто становништва или више, могу се признати као додатни службени језици општине. Они који се служе тим језицима имају иста права као и они који се служе албанским и српским језиком. Турски, босански и ромски језик имају статус службених језика у општинама где живи најмање пет посто припадника тих заједница од укупне популације у општини. У местима где их је три посто, ти језици су такође у службеној употреби, али само на основу појединачних захтева припадника ових заједница. Тако је, у општинама Драгаш, Пећ и Призрен, поред албанског и српског језика, службени језик и босански, док је у општини Исток босански језик у службеној употреби. Турски језик је службени језик у општинама Призрен и Мамуша, док у општинама Вучитрн, Гњилане, Приштина и Јужна Митровица турски представља језик у службеној употреби. У Грачаници је у службеној употреби и ромски језик. Представници заједнице који сматрају да њихов језик испуњава критеријуме да постане службени или у службеној употреби, било на основу процента или услед традиционалне употребе, свој захтев могу поднети Скупштини општине на разматрање.¹² Међутим, пракса указује на чињеницу да општинске власти нажалост не издвајају довољно финансијских средстава, нити обезбеђују адекватне кадрове како би поменуте законске одредбе у потпуности биле испоштоване. Претпоставља се да ромски језик испуњава услове да буде признат у складу са законом као језик у службеној употреби и у другим општинама на Косову (на пример Обилић, Призрен и др). Међутим, до тога не долази што због недостатка људских и финансијских ресурса, што због мањка политичке воље да се на тај начин заштите права ромске заједнице.

¹¹ Члан 2.1 Закона о употреби језика.

¹² По пријему захтева Скупштина општина примењује Административно упутство бр. 2011/02 Министарства администрације локалне самоуправе о одређивању поступака за спровођење Закона о употреби језика. Доступно на: <https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/10/UA-Nr-2011-02-Per-percaktimin-e-procedurave-per-zbatimin-e-ligjit-per-perdorimin-e-gjuheve.pdf> (приступљено августа 2021. године).

3.3. ПОДЗАКОНСКИ АКТИ

Подзаконски акти који регулишу питање употребе језика на Косову,¹³ а који су израђени и усвојени од стране ресорних министарстава, Владиних канцеларија или јединица локалне самоуправе су:

- 1) Уредба бр. 07/2012 о Канцеларији повереника за језике;
- 2) Административно упутство бр. 10/2007 настава у службеном изборном језику;
- 3) Административно упутство бр. 2007/01 – МЈС за одређивање административних санкција за повреду Закона о употреби језика;
- 4) Уредба Скупштине општине Каменица о употреби језика;
- 5) Уредба Скупштине општине Подујево о употреби језика;
- 6) Уредба Скупштине општине Сува Река о употреби језика;
- 7) Уредба Скупштине општине Вучитрн о употреби језика;
- 8) Уредба Скупштине општине Малишево о употреби језика и
- 9) Уредба Скупштине општине Мамуша о употреби језика.

Нажалост, званична интернет страница *Службеног гласника Косова*, иако се може сврстати у ред оних које поштују Закон о употреби језика, садржи многобројне пропусте.¹⁴

¹³ Подзаконски акти о употреби језика објављени су у Службеном гласнику Косова. Доступно на: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2440#> (приступљено августа 2021).

¹⁴ Све уредбе које су усвојиле Скупштине општина Каменица, Подујево, Сува Река, Мамуша и Малишево, а тичу се употребе језика у овим општинама, нису објављене на српском језику на интернет страници Службеног гласника Косова. Доступно на: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2440#>

3.4. МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ И КОНВЕНЦИЈЕ

Косово формално не може да постане странка потписница међународних конвенција и механизма о људским правима. Ипак, Члан 22 Устава Косова предвиђа да се инструменти Уједињених нација (УН) и регионални инструменти о људским правима директно примењују на Косову, што пружа додатне правне изворе који штите и промовишу људска права на Косову, укључујући и право на употребу језика.

У међународне уговоре и конвенције на које се Устав позива спадају:

- 1) Универзална декларација о људским правима;
- 2) Међународна повеља о грађанским и политичким правима;
- 3) Међународна повеља о елиминисању свих облика расне дискриминације;
- 4) Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена;
- 5) Конвенција о правима детета;
- 6) Конвенција против тортуре и других облика суровог, нехунамог или понижавајућег третмана или кажњавања;
- 7) Европска конвенција о заштити људских права и фундаменталних слобода;
- 8) Оквирна конвенција о заштити националних мањина Савета Европе и
- 9) Конвенција Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и породичног насиља.

Сходно поменутиим међународним конвенцијама и декларацијама, на Косову су у последњој деценији усвојени различити закони који штите права осетљивих група.¹⁵

Поменуте међународне декларације и конвенције, такође, када је конкретно реч о језичким правима, предвиђају низ (заштитних) мера за употребу језика у области образовања, правосуђа, управе, медија, али и у друштвеном и привредном животу. Важно је да сви ови директно применљиви инструменти о људским правима замењују косовско законодавство или друге акте јавних институција у случајевима сукоба.

Универзална декларација о људским правима наводи да „сваком припадају сва права и слободе наведене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности“.¹⁶ Осим тога,

¹⁵ На пример, Закон бр. 05/Л-020 о родној равноправности, Закон бр. 03/Л-182 о заштити од насиља у породици, као и Закон бр. 02/Л-17 о социјалним и породичним услугама.

¹⁶ Члан 2 Универзалне декларације о људским правима, Резолуција Генералне скупштине УН-а 217 А (III), ратификована 10. децембра 1948. Доступно на: <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/serbian-cyrillic-srpski>

*Међународни пакт о грађанским и политичким правима*¹⁷ и *Европска конвенција о људским правима и основним слободама*¹⁸ наводе да свако има сва права и слободе утврђене у тим инструментима људских права без дискриминације по било којој основи, укључујући и језик. Даље, *Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода*¹⁹ наводи да се „уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује (се) без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза с неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус“. Штавише, став 2 истог члана наводи да „јавне власти не смеју ни према коме вршити дискриминацију по основима као што су они поменути у ставу 1“.

Дакле, позивајући се на наведене међународне конвенције и декларације, постојеће законодавство на Косову предвиђа и преузима најважније мере заштите права на употребу језика различитих заједница. То, између осталог, представља и важан корак у очувању мултиетничког карактера самог Косова. Осим тога, јасно је да законодавство обавезује све јавне институције и пружаоце услуга да поштују једнаку употребу и статус службених језика и да нико не може бити дискриминисан због језика којим говори или писма које употребљава.

¹⁷ Члан 2 Међународног пакта о грађанским и политичким правима, Резолуција Генералне Асамблеје УН-а 2200А (XXI), 16. децембар 1966, ступио на снагу 23. марта 1976.

¹⁸ Члан 14 Европске конвенције о људским правима и основним слободама, Европски суд за људска права, Савет Европе, ступила на снагу 1. октобра 1994.

¹⁹ Члан 1 – Протокол бр. 12 Конвенције о заштити људских права и основних слобода (ЕТС бр. 177), усвојен 4. новембра 2000. и ступио на снагу 1. априла 2005.

4. КАНЦЕЛАРИЈА ПОВЕРЕНИКА ЗА ЈЕЗИКЕ

У оквиру Кабинета председника Владе, 2012. године Влада Косова основала је Канцеларију повереника за језике у циљу очувања, промовисања и заштите службених језика и језика у службеној употреби у општинама на Косову. Један од њених циљева био је и обезбеђивање њиховог једнаког статуса, али и заштите језика заједница чији матерњи језик није службени језик. Рад ове канцеларије организује и њоме руководи повереник за језике кога именује председник Владе.

Повереник за језике делује самостално у свом раду и без инструкција било које друге институције са стране. Мандат повереника за језике траје шест година, а исто лице на ту функцију може бити именовано највише два пута. За свој рад повереник за језике одговара и подноси извештаје Одбору за језичку културу, Влади и Скупштини Косова. Повереник за језике (Славиша Младеновић) у јануару 2019. године поново је именован на свој други шестогодишњи мандат.

У оквиру Канцеларије повереника за језике постоје *Одбор за језичку политику* и *Мрежа за језичку политику*.

Одбор за језичку политику има 20 чланова и пружа институционалну подршку за развој, спровођење и јачање језичких политика. Одбор врши преглед извештаја и даје препоруке о језичкој политици коју формулише и спроводи повереник за језике и Влади предлаже мере за њихову примену. Овај одбор врши одабир кандидата за повереника за језике и даје препоруке председнику Владе који потом именује или разрешава дужности повереника за језике.

Мрежа за језичку политику састављена је од контакт особа које свака јавна институција, организација и предузеће именује појединачно за сарадњу са Канцеларијом повереника за језике. Контакт особа из јавне институције, организације или предузећа сарађује са Канцеларијом у погледу питања о употреби језика у дотичним институцијама, организацијама и предузећима у складу са Законом о употреби језика на Косову.

Канцеларија повереника за језике са симболичним бројем радника и својим скромним буџетом²⁰ својски се труди да темељно утврди и укаже на постојеће проблеме у погледу спровођења Закона о употреби језика. У томе је Канцеларија повереника за језике поприлично успешна. Међутим, када је реч о решавању постојећих проблема кроз примену системских решења, општи је утисак да је Канцеларија повереника за језике поприлично немоћна да било шта више уради осим давања препорука у оквиру својих извештаја јер је за примену системских решења нужна политичка воља релевантних институција које су у крајњој инстанци задужене за спровођење језичких права у пракси.

Уколико дође до повреде језичких права, свако физичко лице или правно лице по службеној дужности може у форми пријаве или жалбе обавестити Канцеларију повереника за језике, и то на било ком језику. Канцеларија у оквиру својих надлежности покреће своју административну процедуру, којом жалбу узима на разматрање и покреће истрагу по службеној дужности о том случају и о томе службено обавештава подносиоца жалбе.

У току саме истраге, повереник за језике обавља разговоре са сведоцима или другим лицима и захтева приступ информацијама од значаја у институцијама под њеном надлежношћу, као и досијеима са документима, који могу допринети решавању спорног случаја. У том поступку, повереник за језике пружа савете институцијама и уколико се утврди да је дошло до повреде права на употребу језика онда посредује у решавању спора. У случају постизања пријатељског споразума између странака, Канцеларија повереника за језик прекида разматрање и закључује случај уколико је задовољна начином испуњавања постигнутог споразума. Уколико, пак, институција која је повредила право на употребу језика не испуни препоруке, одбије да размотри жалбу и да узме у обзир савете и захтеве поднете у вези са поштовањем језичких права, Канцеларија повереника за језике може покренути дисциплински поступак, дати укор због неиспуњавања препорука и изрећи казне.

Канцеларија повереника за језике 2016. године урадила је Стратегију за унапређење и заштиту језичких права, која још увек није усвојена. Слично томе, Канцеларија повереника за језике је урадила Концепт документ о реформама процедура преводјења унутар Владе Косова – ка хармонизованом вишејезичном законодавству²¹, који је октобра 2019. године усвојен од стране Владе Косова. Овај документ отвара пут за успостављање преводилачке јединице, језичку контролу и усклађивање под

²⁰ У 2021. години Канцеларија повереника за језике имала је седам стално запослених и буџет од 157.503 евра. Извор: Закон о буџету Косова за 2021. годину.

²¹ Концепт документ о реформама процедура преводјења унутар Владе Косова – ка хармонизованом вишејезичном законодавству, Канцеларија повереника за језике. Доступно на https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2019/10/Koncept-Dokumenti-per-reformen-e-procedurave-te-perkthimit-brenda-Qeverise-se-Kosoves-drejt-nje-legjislacioni-te-harmonizuar-shumegjuhesh.srb_.pdf (приступљено августа 2021. године).

покровитељством Кабинета председника Владе. Канцеларија повереника за језике би на основу овог концепта имала кључну улогу у успостављању и координисању јединице. Правна канцеларија председника Владе радила је на изради Нацрта закона о правним актима. Нацрт закона има за циљ, између осталог, стварање правног основа за хијерархију закона и административну исправку језичких грешака у важећем законодавству и пречишћавање правних текстова. Евентуално усвајање Нацрта закона значајно би допринело квалитету законодавства на Косову и са језичког аспекта. Међутим, иако је овај нацрт закона био уврштен у законодавни дневни ред за 2020. годину, до данас није дошло до израде и усвајања закона.

5. ПРАКТИЧНИ ПРОБЛЕМИ ЗБОГ НЕПОШТОВАЊА СЛУЖБЕНИХ ЈЕЗИКА НА КОСОВУ

Из претходних поглавља овог извештаја можемо закључити да на Косову постоје солидни нормативни инструменти и упутства која су уграђена у уставни и законодавни оквир, а која гарантују равноправну употребу албанског и српског језика, као и језика других заједница који су (традиционално) у употреби на одређеном простору на Косову. То свакако представља добар основ за изградњу правичног друштва. Међутим, да ли је то доиста тако у пракси на Косову? Нажалост, није. Реалност на Косову указује на чињеницу да стандарди у погледу заштите права на употребу језика сами по себи нису довољни већ је нужна и њихова пуна и стварна примена у пракси, а тога у последње две деценије нема на Косову. За испуњење преузетих принципа и обећања у погледу заштите језичких права на Косову услов свих услова јесте постојање владавине права, која представља предуслов изградњи међусобног поверења међу различитим националним заједницама. Речју, Закон о употреби језика постоји и добар је, али у пракси грађани имају пуно проблема у погледу остваривања језичких права или остваривања других права као последицу кршења Закона о употреби језика. Једно пише у закону, а друго се дешава у пракси. Разлози за то су различити: непоштовање законских прописа, делимично поштовање законских прописа, погрешно тумачење појединих законских норми, недостатак политичке воље за потпуним спровођењем права о службеној употреби језика, недостатак стручног особља као што су професионални преводиоци, лектори итд.

У овом поглављу извештаја биће наведене општепознате чињенице у вези са непоштовањем права на употребу српског и других језика који су у службеној употреби на локалном нивоу, а до којих се дошло из разговора са релевантним факторима, резултати спроведених истраживања, објављених извештаја и других докумената који се баве овом проблематиком. Неки од наведених изазова и проблема у погледу права на употребу језика биће подробније елаборирани у наредним поглављима овог извештаја.

Представници новинских редакција на српском језику на Косову једногласни су у ставу да због непоштовања Закона о употреби језика они нису у могућности да обавештавају грађане српског говорног подручја о важним одлукама јавних

институција због недостатка превода. Наиме, званична саопштења велике већине ресорних министарстава, Царине, Полиције и других институција на Косову стижу само на албанском језику, а преводи, ако се доставе, углавном касне. Чак и на седницама Скупштине Косова у којима не учествују посланици из српске заједнице, новинарима, а самим тим и грађанима, ускраћена је информација о важним одлукама на српском језику. Недостатак преводилаца не би требало да буде изговор јер има довољно новца за ангажовање професионалних преводилаца.

Службеници у јавним институцијама у албанским срединама неће да говоре или не говоре српски језик, али и у таквим ситуацијама институције морају обезбедити преводиоца. Међутим, тога нема због недостатка преводилаца и зато Срби често нису у могућности да добију тражену услугу од јавних институција. Зато је општи утисак код Срба да је српски језик на Косову угрожен највише од стране јавних институција због недоследне примене законских прописа. На пример, важна и хитна саопштења поједине косовске институције не издају (одмах) на српском језику или језицима у службеној употреби на локалном нивоу. А неуспех у доследној примени одредби Закона о употреби језика значи да је многим грађанима ускраћен једнак приступ јавним службама, информацијама, запошљавању, правди и другим правима.

У косовским институцијама често раде људи који нису довољно упознати са језичким правима, а сами преводиоци на српски језик често и нису Срби већ припадници других заједница који (недовољно добро) говоре српски, али раде на преводима важних докумената на српски језик на централном и локалном нивоу. Последица тога су преводи лошег квалитета, пуни граматичких, правописних, термилолошких и логичких грешака. Зато превођење у јавним институцијама мора да поштује, а надасве да испуни стандарде за које је неопходан професионални ниво познавања српског језика.

Недостатак професионалних преводилаца јесте очигледно проблем у спровођењу Закона о употреби језика. Са овом констатацијом сагласни су и преводиоци из општина, али и из институција на централном нивоу, који су углавном били једногласни у ставу да већина квалитетних преводилаца не ради у јавном сектору због ниских плата те да је то један од главних разлога недостатка преводилаца. Они кажу да непрофесионализма има и међу другим професијама, али је чињеница да се због ниских плата у јавним институцијама професионални преводиоци готово увек опредељују за приватни, а не јавни сектор. На недостатак професионалних преводилаца у централним, локалним институцијама, правосуђу и приватном сектору указују и поједина истраживања. Наиме, у Скупштини Косова, министарствима, Кабинету председника, Централној изборној комисији и Институцији омбудсмана запослено је 64 преводиоца и тумача који поседују одговарајуће сертификате и стручно и академско образовање, док тренутно постоји потреба за 104 преводиоца и тумача. У институцијама на локалном нивоу ради 63 преводиоца, док је тренутно потребно 128. У судовима и тужилаштвима ради 77 преводилаца, а укупно их је

потребно 110, додатних 15 преводилаца и тумача ангажовано је у приватним преводилачким агенцијама и компанијама на тржишту, док је укупно потребно 57 преводилаца и тумача. Овај несклад биће још видљивији у будућности, када се очекује већи обим посла и када ће многим преводиоцима доћи време за пензију. У наредних 5 до 10 година у институцијама на централном нивоу биће потребно 168 професионалних преводилаца, 204 у институцијама на локалном нивоу, 147 у правосуђу и 100 у приватном сектору.²²

Велики број медицинских производа, али и робе широке потрошње на тржишту на Косову немају декларацију на српском језику, што може бити велики ризик по здравље и живот грађана српске националности. Фотографија декларације само на албанском језику приложена је ниже уз фотографије које приказују друге конкретне примере драстичног кршења Закона о употреби језика од стране званичних косовских институција на централном и локалном нивоу власти у чијој је надлежности спровођење и примена права о употреби језика. Примера ради, на једној од фотографија које су приказане доле види се ознака коју је Општина Гњилане поставила у селу Шилову, које је, иначе, искључиво настањено Србима, а која приказује да је назив улице Меше Селимовића био исписан само на албанском језику; или званични грб општине Вучитрн уопште не садржи назив општине на српском језику који је званични језик; или, поједине саобраћајне ознаке постављене на делу магистралног пута који води ка центру Истока²³ и Србици исписане су само на албанском језику итд.

Примери непоштовања српског језика као службеног језика на Косову од стране институција

²² Види: Саопштење за јавност координатора УН тима за развој на Косову. Доступно на: https://kosovoteam.un.org/sites/default/files/2021-04/SRB-Press%20release_language%20event%20LONG%20VERSION.pdf (приступљено августа 2021. године).

²³ У општини Исток живе Срби, а сама општина је позната и по томе што у њој има неколико повратничких села у која су се вратила расељена лица српске националности.

Осим тога, правна документа попут пресуда и траскрипта на српски језик често касне, а када буду достављена веома их је тешко разумети због лошег превода. САД у свом годишњем Извештају о стању људских права на Косову за 2020. годину наводе да „постоји лош квалитет или кашњење превода у судским поступцима, велики број нерешених предмета на северу, неизвршење судских одлука, ограничен број особља из мањинских заједница и недоследност превода законских прописа на албански и српски језик наставили су да угрожавају прописно вршење правде за косовске Србе и остале мањинске заједнице. Судови редовно нису пружали одговарајуће услуге усменог и писменог превода окривљенима и сведоцима из мањинских заједница и нису обезбедили одговарајући превод закона и судских докумената као што то прописује закон“.²⁴

На дискриминацију српског језика указују и професори српског језика и културни радници који живе и раде на Косову: „Када отворите врата јавних институција на Косову и покушате да затражите било шта на српском језику, ви нећете добити одговор на вашем матерњем језику, чак ће вас гледати попреко ако људи чекају у реду и непријатно је осећати погледе људи упрте у вас јер сте се службенику обратили на српском. Треба да се устручавамо да проговоримо матерњим (српским) језиком да бисмо добили нешто што нам је гарантовано законима који су на снази“, каже Ана Костић, професор српског језика. Професорка Костић сматра да је стање српског језика идентично положају српског народа на Косову и да су припадници српске заједнице често и сами криви јер у многим ситуацијама узмичу и повлаче се пред људима који би морали да им изађу у сусрет када трагају за својим правима. Професори српског као просветни радници осим што су разочарани стањем српског језика на Косову и указују на извесне проблеме, не могу много да утичу на позитивне промене и помогну грађанима у погледу поштовања права на употребу српског језика у јавним институцијама.

Употреба ћирилице, као званичног српског писма и нераскидивог дела српског идентитета, у тренутним околностима (не)спровођења Закона о употреби језика на Косову, звучи као екстремно, готово неостварљиво право. Разлог за то су и веома честе предрасуде, а некада чак и (отворене) забране²⁵ које преовлађују у јавним институцијама, али и већинској албанској заједници на Косову по

²⁴ Извештај о стању људских права за 2020. годину на Косову Стејт департмента Сједињених Америчких Држава, стр. 37–39. Доступно на: https://xk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/133/HRR_2020_Kosovo_Serbian.pdf

²⁵ Случај у општини Ново Брдо: у оквиру иницијативе „Прописно обележавање радних просторија у згради Општине Ново Брдо“, која је реализована у сарадњи са америчком партнерском организацијом, пре неколико година је забележено да се заменик градоначелника за заједнице (албанске националности) отворено супроставио постављању тројезичних ознака на општинским канцеларијама (по редоследу албански–српски–енглески) само због тога што је на српском језику назив канцеларије био исписан ћириличким писмом.

питању употребе ћириличног писма. Конкретан пример из прошлости са којим је јавност била упозната био је састанак парламентарне Комисије за законодавство у Скупштини Косова када је председавајућа Албуљена Хациу (Albulena Haxhiu) одбила да размотри предлог Српске листе зато што је лого парламента био написан ћириличким писмом, уз коментар да је „намера српског представника да уништи косовску државу под директивом Београда“.²⁶ Те 2015. године Албуљена Хациу (Albulena Haxhiu) била је представница опозиције у Скупштини Косова, а данас 2021. године, као представница власти, обавља функцију министарке правде у Влади Косова. Уобичајене предрасуде о ћирилици су да „ћирилицу не разумеју Албанци и странци“, „употребом ћирилице кршимо права других“, „ћирилица не може да се користи на рачунару“, „сви пишу латиницом“. Међутим, све наведене предрасуде немају утемељења у законодавству и међународним конвенцијама јер сви документи на ћирилици већ су преведени на албански или друге језике у службеној употреби на локалном нивоу (турски, босански, ромски итд); странцима који не могу разумети превод на српски потпуно је свеједно да ли је превод написан ћирилицом или латиницом, те стога не може ни бити говора о кршењу права других. Такође, на сваком рачунару је могуће инсталирати ћирилично писмо, а и није тачно да сви или већина разуме и пише латиницом с обзиром на то да званично скоро 60% светске популације не користи латиничко писмо. Ћирилица као најраспрострањеније писмо у словенском свету данас је писмо руског, украјинског, белоруског, српског, бугарског, северно-македонског и русинског језика. Други словенски језици имају латиничка писма. Све у свему, осим на косовским личним документима као што су лична карта, возачка дозвола и пасош, ћирилично писмо се на Косову готово не користи у преводима званичних докумената.

²⁶ Kosovo Communities Issues Monitor 2015, European Centre for Minority Issues (ECMI) Kosovo.

Примери непоштовања српског језика као службеног језика на Косову на натписима постављеним на зградама Народног института за јавно здравље, Народне библиотеке, Народног позоришта, Општине Урошевац, Дома здравља, Клиничко-болничког центра у Приштини и прецртавања топонимских знака на српски језик широм Косова

Познати српски књижевник и новинар са Косова, Живојин Ракчевић, сматра да је сваки тренутак људског живота заснован на употреби језика и да се он види у језику: „Српски језик на Косову је прогоњен, унакажен и забрањен. Нама говоримо ‘учите албански да бисте се заштитили’. Погледајте документа која добијамо из институција, па то је невиђено чудо и нешто што уопште не можете да разумете, а долази од Полиције, Општине, судова и других институција.²⁷ Кажу да је то све у духу добрих европских закона, а то је заправо потпуни апсурд и сваки човек то доживљава као понижење“, каже Ракчевић и додаје да Срби не треба да дозволе да други прописују како ће изгледати српски језик.

Такође, натписи на неким институцијама су двојезични али су често написани на невештом српском, па је тако „Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije“ написано великим словом на почетку сваке речи, а у самој згради тог министарства сва обавештења и написи су на албанском језику.

²⁷ Примери неадекватних и потпуно неразумних превода на српски су на пример „оглас за ликвидаторе“, „Ургенција“ (Хитна служба у Дому здравља), Косовска агенција за интелигенцију (Безбедносна или информативна агенција) итд.

Широј српској јавности на Косову остао је у сећању пример нестручног превода на српски језик више десетина различитих приручника, које је 2019. године припремило и одштампало Министарство пољопривреде, шумарства и руралног развоја за потребе пољопривредника из српске заједнице. Наиме, ове на први поглед занимљиве и корисне публикације биле су потпуно неупотребљиве због нестручног и погрешног превода. У штампаним приручницима коришћена су слова која не постоје у српском језику (слово –Y, ипсилон), а у многим деловима приручника савете за пољопривреднике било је немогуће разумети.

На овом месту ћемо издвојити само неколико примера нестручних превода приручника:

- 1) УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЗРНА ЖИТАРИЦА И ЗЕЛЕНА
ОБРОКА У СЕМЕНИМА ИСХРАНЕ У ПОЉОПРИВРЕДИ;
- 2) УЛОГУ И ЗНАЧАЈ МИНЕРАЛА У ПОШУМЉАВАЊУ ТЕЛАДИ И
ДРУГИХ КАТЕГОРИЈА ЖИВОТИЊА И ЖИВИНЕ;
- 3) ПРОИЗВОДЊА ЛУЦЕРКА – ПОЉОПРИВРЕДНИ МЕРЕ;
- 4) ПРОИЗВОДЊА – ОВСА ПОЉОПРИВРЕДНИ МЕРЕ;
- 5) ГОЈАЗНОСТ ТЕЛАД ЗА ТОВ;
- 6) УЗГОЈ ПТИЦЕ ЗА ГОЈАЗНОСТ итд.

На фотографији која је приложена ниже приказани су неки од наслова приручника које је одштампало Министарство пољопривреде, шумарства и руралног развоја за потребе пољопривредника из српске заједнице:

Примери нестручних превода приручника на српском језику од стране Министарства пољопривреде, шумарства и руралног развоја на Косову

Тако на пример, приручник на српском језику под називом „ПРОИЗВОДЊА – ОВСА ПОЉОПРИВРЕДНИ МЕРЕ“ даје следећи савет пољопривредницима: „Овас има особину не истовремено печење семена у мел. Овас жетва би требало да почне када пабирци брашна ушао у пуној зрелости“. У приручнику под називом „УЗГОЈ ПТИЦЕ ЗА ГОЈАЗНОСТ“ постоји поглавље „ТЕХНОЛОГИЈА ГОЈАЗНОСТИ (БРОЈЛЕРИ)“ у коме пише: „Бројлери представљају птице згусне за клање, индустријског хибрида, индустријски култивисан, у року од 42 до 50 дана, достижући телесну масу од 2 до 2,5 кг. На тај начин се објекти рационално користе и у истој години може се производити око 5 до 6 птица у истој згради. Гојазност почиње са једнодневним мушким и женским птицама у систему пода, али се такође могу поставити у систему кавеза. Капацитет објеката за узгој бројлера је другачији“. Министарство пољопривреде, шумарства и руралног развоја 2019. године приручнике са овако накарадним преводом на српски језик поделило је свим општинама на Косову. Није тешко закључити колико су они били од користи пољопривредницима из српске заједнице.

Канцеларија повереника за језике је Институцији омбудсмана (заштитник грађана) на Косову упутила у току 2020. године неколико жалби у вези са драстичним кршењем Закона о употреби језика од стране Министарства здравља и Националног института за јавно здравље Косова у току пандемије корона вирусом (КОВИД 19). Наиме, у јеку пандемије, када је корона вирус био непознаница и односио многе животе широм света, поменуте институције објављивале су информације од кључне важности за грађане само на албанском језику. Српска заједница (али и друге невећинске заједнице) била је ускраћена за информације у вези са епидемиолошком ситуацијом узрокованом пандемијом КОВИД 19, као и оних у погледу мера заштите које предузимају институције на Косову. Тиме су институције на Косову у време ванредног стања на фраглантан начин прекршиле Уставом и законима гарантована права невећинских заједница, доводећи посредно у опасност њихово здравље. Институција омбудсмана без одлагања је упутила препоруку Министарству здравља и Националном институту за јавно здравље Косова да поступају у складу са чланом 5.1 Устава Косова и Законом 02/Л-037 о употреби језика и да грађане и јавност, благовремено и без одлагања, обавештавају путем својих званичних интернет страница на оба службена језика.²⁸

Слично томе, Саветодавно веће за заједнице које функционише у оквиру Канцеларије председника Косова, Институцију омбудсмана известило је о сличним проблемима у босанској заједници. Наиме, школе у којима се настава одвија на босанском

²⁸ Више информација и детаља о овоме можете прочитати у Годишњем извештају заштитника грађана за 2020. годину, стр. 90–91, који је доступан на српском језику на званичној интернет страници Институције омбудсмана. Доступно на: <https://oik-rks.org/sr/2021/04/14/godisnji-izvestaj-2020/> (приступљено августа 2021. године).

језику добијале су сва обавештења, одлуке и административна упутства у вези са пандемијом и заштитним мерама на албанском језику, а преводи истих стизали су са великим закашњењем или су били неупотребљиви због лошег превода.²⁹

Канцеларија повереника за језике и сам повереник, Славиша Младеновић, сматра да би у случају спровођења одређене компаративне анализе био приметан незнатан помак у поштовању Закона о употреби језика. Међутим, овај закон се и даље у пракси не поштује, а разлоге за то често треба тражити у непостојању довољне политичке воље. Статус питања језика је на незадовољавајућем нивоу јер су приоритети на Косову другачији. Веома је битно да језик постане један од приоритета у многим процесима јер је један од начина решавања многих проблема који се сматрају приоритетима. Међународна заједница је дуги низ година улагала огромне напоре и средства да у томе помогне; међутим, постаје све очигледније да једино политичка воља може довести до позитивних системских решења у погледу равноправне употребе језика. У прилог томе иде и чињеница да из изложеног произилази да Закон о употреби језика неретко крше управо они који су га донели и који треба да обезбеде његову примену.

Организација цивилног друштва „АКТИВ“, темељно и у континуитету, бави се поштовањем језичких права на Косову, указујући посебно на проблеме са којима се српска заједница суочава када је реч о праву на употребу српског језика и писма. Ова организација је на поменућу тему објавила више извештаја и обавила различита истраживања. Резултати неких релевантних истраживања на тему језичких права и изазова биће приказани у наредним поглављима овог извештаја. Поглавља су разврстана на основу најважнијих проблема који су присутни у пракси у погледу употребе службених језика на Косову.

²⁹ Исто.

5.1. ПРАВНА НЕСИГУРНОСТ ЗБОГ НЕАДЕКВАТНИХ ПРЕВОДА ЗАКОНА

Један од главних проблема на који у континуитету указују стручна лица која учествују у судским поступцима јесте недовољно квалитетан превод законских текстова на српски језик. Законске норме морају у што већој мери бити јасне и прецизне како се не би оставило простора за различиту примену и различито тумачење. Све је ово неопходно због правне сигурности јер, уколико то не би постојало, једна иста правна норма различито би се примењивала на различите странке, а све би то зависило од лица које је дужно да одређену правну норму подведе под одговарајуће чињенично стање. Чак и наизглед минималне грешке у преводу могу онемогућити судији да право протумачи и спор дефинитивно реши. Управо због овакве ситуације долази до неповерења грађана у правосуђе, неуспостављања владавине права као једног основног уставног начела, незадовољства становништва и неповерења у институције и законе који би требало да буду гарант људских права.

Осим овог проблема, који је примаран, постоји и још један пратећи проблем који у дужем временском периоду може довести до потпуне деформације српског језика на Косову. Неки српски лингвисти то још називају косоваризацијом српског језика. Овај проблем се тиче континуиране примене одређених речи које немају корен и извор у српском језику већ представљају одређене изведене речи, модификоване стране термине који су у општим и појединачним правним актима у потпуности замениле српске речи. Осим коришћења страних израза, иако за исти појам постоји термин и на српском језику који је и термилолошки исправнији, постоји проблем граматичке природе, где су речи састављане употребом погрешних падежа, времена, придева и прилога. Све ово доводи до потпуно конфузне правне норме коју је веома тешко прочитати, протумачити и применити. Садашњи процес израде закона на два службена језика на нивоу Владе и Скупштине поседује извесне процедуралне и практичне недостатке у погледу превођења и непотпуне примене Закона о употреби језика. Не постоји систематска коректура нацрта закона или редовно ангажовање правника у процесу израде коначних верзија на два службена језика. Штавише, иако постоје одређени механизми којима је предвиђена доследна израда и надгледање нацрта законских и подзаконских аката, у пракси се они не поштују и морају да се ојачају. Осим тога, обавезе које има Влада и Скупштина Косова требају допунска и прецизнија појашњења како би се међусобне обавезе и одговорности успешно и потпуно примениле у пракси. Оно што је евидентно да недостаје на нивоу Владе и Скупштине Косова су: стручност у превођењу, капацитети, ресурси и обуке преводилаца који преводе законе и подзаконске акте.

У наставку су наведени само неки примери лоших превода закона.

*Закон о парничном поступку Косова*³⁰ још на самом почетку прави озбиљну термилошку грешку. Наиме, на самом почетку закон садржи одредбу која каже да „у парничном поступку суд одлучује у границама захтева који су постављени од супарничара“. Појам супарничари је познат и представља институт грађанско-процесног права. Супарничари представљају одређену заједницу странака која се у парничном поступку може јавити (али и не мора). Али парнични суд расправља и одлучује на основу захтева који су странке поставиле. Да би се покренуо парнични поступак потребно је да постоје тужилац и тужени. Супарничарство представља заједницу странака која је у одређеним ситуацијама нужна. Нужно супарничарство постоји ако по закону или због природе правног односа тужбом морају да се обухвате сва лица која су учесници материјалноправног односа. Уколико би се правилно тумачила овако преведена правна норма, парнични суд би био овлашћен само да расправља о захтевима који су супарничари (заједница странака, више лица на страни тужиоца или туженог) поднели, а не и странке.

*Закон бр. 03/Л-154 о власништву и другим стварним правима*³¹ један је од лошије преведених закона који садржи све могуће повреде које су горе наведене. С обзиром на ширину и сложеност свих повреда указаћемо само на неке где ће уједно бити и извор самог текста закона како би се читаоци могли уверити и сами у истинитост навода. Члан 4 овог закона предвиђа правило „Преузимања поверења“ у којем каже да „ако стицање права на ствар зависи од поверења стицаоца, преузимаће се поверење, осим ако се другачије потврди“. Овако написана правна норма у потпуности је нелогична; ову норму немогуће је протумачити и применити јер је нејасна како правницима тако и обичном становништву на које се односи. Члан 36 предвиђа стицање власништва над непокретностима и каже да „за преношење власништва на некретнину неопходан је одговарајућа правна радња важећа између отуђиоца и стицаоца као правни основ и уписивање власништва у Регистар права на некретнину“. Из овакве формулације јасно је уочити граматички неправилно написану реченицу. Осим граматичке неисправности формулација је и термилошки нејасна и неодређена. Наиме, стицање својине над одређеном непокретношћу могуће је уколико постоји, између правног претходника и правног следбеника, правни посао који је подобан да пренесе право својине и упис у земљишне књиге. Члан 36 предвиђа низ термилошких грешака које представљају правну бесмислицу. Наиме коришћењем речи „отуђилац“ која означава лице које је нешто отуђило, украдо, конкретна правна норма има значење да се право својине над одређеном непокретношћу може пренети са некога ко је украо ствар (лопов, отуђилац) на стицаоца.

³⁰ Види члан 2.1 Закона бр 03/Л-006 о парничном поступку. Доступно на: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2583> (приступљено августа 2021. године).

³¹ Закон бр. 03/Л-154 о власништву и другим стварним правима. Доступно на: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2643> (приступљено августа 2021. године).

*Закон бр. 05/Л-031 о општој административној процедури*³², који регулише поступак остваривања права и обавезе грађана од стране институција јавне управе у области пружања јавних услуга, исто садржи језичке грешке. На самом почетку овог закона вршење власти јавних органа названо је „јавни ауторитет”, а као административне радње набраја: 1. Административни акт, 2. Административни уговор и 3. Истински акт. Прве две радње су разумљиве и имају везе са административном процедуром у којој одређени административни орган, одлучујући о правима и интересима странака, може донети појединачни административни акт или склопити уговор (пример Уговор о концесији) али остаје нејасно шта представља „Истински акт” и која је то врста административне радње. И други законски текстови су у доста лошем стању у погледу самог превода. Веома често се дешава да се не подударају албанска и српска верзија закона, што је случај са горепоменутиим Законом о власништву и другим стварним правима у делу који говори о хипотеци где једна верзија закона предвиђа могућност надхипотеке, док друга верзија такву могућност искључује.

*Кривични закон бр. 06/Л-074*³³ за једно кривично дело предвиђа кумулативну новчану и казну затвора, друга верзија за исто кривично дело пердвиђа алтернативни облик казни, новчану или казну затвора. Ако кривично дело и казна нису једнако прописани за све у Кривичном закону, како на албанском тако и на српском језику, онда свакако не може бити ни говора о владавини права и једнакости грађана пред законом. Осим закона, споран је и превод *Приручника и Коментара закона*. Изузетно је реткост да се „нађе” коментар одређеног закона на српском језику, па и онда када је доступан, његов превод је у таквом стању да је коментар или приручник непримењив за чланове српске заједнице.

Приручник за полагање правосудног испита. Поменути приручник дужни су да користе потенцијалне судије, тужиоци или адвокати српске националности, будући да је полагање правосудног испита услов за обављање поменутих професија. Полагање правосудног испита је озбиљан подухват где најлакши део представља само спремање, док је тежи део прикупљање литературе која је разумљива, модификовање косовском правном систему. За неког младог правника то је поприлично тежак посао, на који мора посебну пажњу да обрати с обзиром да ту исту пажњу нису нашли за сходно да обрете други органи који су по закону били дужни. И сама пријава за полагање правосудног испита доступна је само на албанском језику, квалитет превода на самом испиту доста је лош те кандидат зависи више од способности преводиоца него од сопственог знања. На тај начин, да осим обичног становништва, стручна лица која су интегрисана или желе да буду интегрисана у косовски правосудни систем имају много потешкоћа.

³² Закон бр. 05/Л-031 о општој административној процедури. Доступно на: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2431> (приступљено августа 2021. године).

³³ Кривични закон бр. 06/Л-074. Доступно на: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18413>

Пресуде Апелационог суда и Врховног суда такође су у већини случајева доступне само на албанском језику, као и *пракса и правни ставови Апелационог и Врховног суда*. Исто, *Одлуке које доносе Судски и Тужилачки савет Косова* нису у потпуности доступне на српском језику.

Интернет страница Коморе приватних извршитеља не пружа информације на српском језику, док *интернет страница Министарства правде* у већини случајева не преводи све одлуке или активности на српском језику.

5.2. НЕМОГУЋНОСТ ОДАБИРА СЛУЖБЕНОГ ЈЕЗИКА У СУДСКИМ ПОСТУПЦИМА

Осим проблема са недовољно квалитетно преведеним законским текстовима као и недостатка адекватне правне литературе на српском језику, проблем са језичком баријером се не завршава. Постоји и проблем практичне природе, а тиче се самог квалитета превода у судским поступцима.

У складу са добром праксом и међународним конвенцијама³⁴ на које се позива косовско законодавство, у правосудним системима који признају један језик као службени језик, судски поступци би морали да се воде и на језику којим говоре невећинске заједнице по захтеву невећинских заједница. Са друге стране, у двојезичним правосудним системима, пракса је да се језик на коме се води судски поступак одређује у складу са интересима странке. Упоредна анализа канадског, ирског, финског, малтешког и других двојезичних правосуђа показује да се у правним системима које признају два службена језика, као језик поступка одређује службени језик који користи странка. То је нарочито случај у кривичним поступцима који могу да доведу до губитка слободе. Како у двојезичним системима ниједан службени језик не може имати примат у односу на други, окривљеном се даје право да одабере језик поступка, односно да тражи да поступак води судија који разуме службени језик који он говори. Окривљеном се зато признаје право на суђење пред судијом који разуме његов језик.

На Косову, законодавство које је на снази, странкама у поступку не гарантује право да одаберу службени језик на којем ће се водити поступак, упркос чињеници да је законодавац предвидео равноправност албанског и српског као службених језика. Такво решење не само да заостаје за другим двојезичним правосудним системима, већ је и испод стандарда заштите регионалних и мањинских језика у једнојезичним правосуђима.

³⁴ Конкретно, Европска повеља о регионалним и мањинским језицима из 1992. године предвиђа да се кривични, грађански и управни судски поступци спроводе на службеном или језику невећинске заједнице који је у службеној употреби у конкретној области.

Закон о употреби језика предвиђа равноправну употребу службених језика у судским поступцима, као и обавезу судова да обезбеде да свака особа која учествује у кривичном и другим поступцима користи службени језик по свом избору. Питање које закон не уређује на изричит начин тиче се принципа по коме ће се одредити језик поступка. Двосмислена законска одредба да ће судови „обављати поступке на званичном језику или језицима које су одабрале странке у поступку” у пракси је довела до арбитрарног одлучивања судова у погледу језика поступака, чиме је службена равноправност језика пред правосудним органима фактички обесмишљена.

Када је реч о језику судских списа, закон утврђује обавезу судова да документа везана за поступак издају „на званичним језицима одабраним за поступак и на другом званичном језику уколико је то затражано од стране било које странке у процесу”. Како је праска показала, судови не сматрају да их ове законске одредбе обавезују да по службеној дужности странкама упућују судске одлуке које се тичу њихових права и обавеза на службеном језику које оне познају. Достављањем судских одлука странци на службеном језику који она не разуме доводи се у питање остваривање права на правни лек. Рок за подношење жалби против судске одлуке почиње да тече од момента њеног достављања странци, без обзира на то што она може бити састављена на службеном језику који странка не разуме. Самим тим, обезбеђивање превода на други службени језик на основу „захтева странке” не гарантује да ће странка имати могућност да се благовремено упозна са садржајем одлуке пре истека рока за подношење жалбе.

Службена двојезичност подразумева обавезу управних и судских органа да двојезичност тумаче у најбољем интересу грађана и да се у одлучивању о језичким питањима руководе правима и интересима странака. У случају правосудних органа, то значи да су судови у обавези да по службеној дужности службени језик који странка користи сматрају језиком судског поступка, нарочито када је реч о кривичним предметима, као и да на сопствену иницијативу судске одлуке од значаја за заштиту права и интереса странке упућују странци на службеном језику који странка користи у поступку. Ни нормативни оквир ни пракса судова на Косову у вези са равноправном употребом службених језика у судници нису усклађени са међународним стандардима у области двојезичног правосуђа. Управо се на овом пољу јасно види да су закони добри али се не спроводе у пракси. Због недовољног поштовања права на употребу језика одлажу се рочишта на Косову одлажу, а пресуде касне због крајње неодговорних ситуација које постоје у правосуђу на свим нивоима: или нема преводилаца или они недостају. То доводи у питање право на суђење у разумном року, које припада странкама у судском поступку.

У циљу утврђивања чињеничног стања и што потпунијег и свеобухватнијег закључка, организација цивилног друштва „АКТИВ“ за потребе овог извештаја обавила је више интервјуа са адвокатима који заступају странке у судским процесима, као и преводиоцима који раде у судовима на Косову. У првом реду анкетирани преводиоци

нису били задовољни условима рада. Прва примедба је да их нема довољно с обзиром на прилив предмета који дневно прими један преводилац. С обзиром на недовољан број преводилаца веома често су доведени у ситуацију да прекидају превод одређеног документа како би отишли на суђења где би се задржали у просеку од 3 до 5 сати у зависности од врсте случаја. Све ово доводи до тога да странке неоправдано дуго чекају на превод документа. Примећен је и један парадокс да у Основном суду у Призрену одељење у Штрпцу нема преводиоца и да за потребе тог суда превод врши преводилац који је радно ангажован у Основном суду у Урошевцу. Чињеница која је битна за сам квалитет превода јесте да је само троје преводилаца завршило Филолошки факултет, смер албански језик и књижевност, док већина поседује факултетске дипломе, али не и за албанско-српски језик. Утврђено је да постоји мањак капацитета, превелики обим посла и да се на превод судских одлука чека и по месец дана. Просечна старост преводиоца износи преко 55 (педесет и пет) година и они свакако представљају дефицитаран радни кадар на који би требало обратити већу пажњу. Такође, преводиоци у приватном сектору много су боље плаћени од оних који раде у јавном сектору. Све ово је опште позната чињеница на Косову, али упркос томе Влада Косова у свом програму ипак није ово уврстила као проблем коме је потребно посветити пажњу. Оно што још више забрињава је да и овако дефицитаран радни кадар нема формалне квалификације за посао који обавља. Преводиоци нису стручни за обављање послова из правне материје што веома често доводи до погрешних закључака.

На бројне проблеме који се тичу превода на самим судским рочиштима указивали су и адвокати. У разговору са њима потврђене су информације до којих смо дошли а који се тичу квалитета превода. Адвокати сматрају да преводи на судским рочиштима представљају један од највећих проблема са којима се странке сусрећу. Мањак преводилаца готово у свим судовима на свим нивоима. Превод је неадекватан па је учестала ситуација када се у потпуности не поштује право на језик заједнице на Косову. Многа рочишта пред судовима се одлажу управо из разлога недостатка преводилаца. У ситуацији када се обезбеди преводилац, на самом рочишту проблем представља неадекватан превод, где преводиоци нису у могућности односно немају знања да правилно преведу стручне правне термине. С годинама овај проблем постаје све већи када се узме у обзир чињеница да лица која познају српски језик одлазе у пензију, а на њихова радна места запошљавају се млади људи који фактички не говоре српски језик. Један од адвоката који заступа једну од окривљених у поступку дао нам је пример како је још у фебруару месецу тражио превод записника и исти нису били достављени ни након пола године. Такође, адвокати се веома често сусрећу са ситуацијама у којима им се странке српске националности обраћају за правни савет, доносећи одлуке које су им достављене на албанском језику. Ово се нарочито дешава са прекршајним пријавама које састављају полицијски службеници приликом саобраћајног прекршаја, где се приликом састављања записника на албанском језику од лица српске националности тражи да исти потпише иако му садржина

самог записника није позната јер је исто састављено на језику који не разуме. У пракси се среће и ситуација када се записник о саслушању окривљеног, оштећеног или сведока саставља на албанском језику иако је странка српске националности. Овако састављен записник потписује странка српске националности која не разуме албански језик и која на тај начин није била у могућности да се упозна са садржином потписаног записника. **Анекс 1** овог извештаја приказује формуларе попуњене на албанском језику који се односе на Србе, а попуњени су од стране овлашћених лица косовских институција.

О свим овим проблемима странке и адвокати су обавештавали повереника за језик као и заштитника грађана, али нису приметили било какво побољшање у пракси поводом права на употребу језика невећинских заједница.

Адвокати српске националности на Косову годинама уназад углавном понављају сада већ свима познату чињеницу да важеће косовско законодавство обавезује судове, као и све друге установе, да странкама у поступку и адвокатима списе предмета достављају на њиховом матерњем језику, али да се ово готово никада не поштује. Тако списе предмета, оптужнице или тужбе у парничним поступцима адвокати српске националности добијају на албанском, а не на српском језику који странке у поступку говоре и који је поред албанског званични језик. Тек након изричитог захтева, суд поступа по њему и врши преводе и након тога доставља списе предмета, оптужнице и остало на српском језику. Међутим, проблем је у томе што је суд приликом првог достављања дужан да све достави на српском језику уколико је странка у поступку српске националности. Уколико то не уради, долази до губитка времена, немогућности да се благовремено уложи жалба и адвокати су принуђени да пишу и подносе захтеве за одлагање рокова, а све то доводи до одуговлачења судског поступања и одлучивања у конкретном предмету.

Конкретан пример из судске праксе у коме се једна страна у судском поступку (одбрана) нашла у неравноправном положају у односу на другу страну у поступку (тужилаштво) због непоштовања језичких права је судски процес који је још увек у току и познат је широј јавности, а тиче се убиства познатог српског политичара, Оливера Ивановића.³⁵ Наиме, одбрана је преузела доказни материјал против оптужених за ово убиство на више од 12.000 страница на албанском језику, иако су оптужени и браниоци у овом поступку српске националности.

Судски савет Косова септембра 2019. године усвојио је Правилник бр. 07/2019 о лиценцирању судских тумача и преводилаца³⁶, осигуравајући тиме да судски преводиоци и тумачи за службене и друге језике буду лиценцирани од стране Судског

³⁵ Оливер Ивановић је убијен 16. јануара 2018. године са више хитаца у леђа, док је улазио у просторије своје странке у Северној Митровици.

³⁶ Правилник бр. 07/2019 о лиценцирању судских тумача и преводилаца. Доступно на: https://www.gjyqesori-rks.org/wp-content/uploads/lgs/75980_Pravilnik_Br_07_2019_Za_Licenciranje_Tumaca_Sudskih_Prevodilaca_SRB.pdf

савета Косова. Исте године је био објављен јавни позив за језичке професионалце и стручњаке који би били део Комисије Судског савета Косова за оцењивање, да се пријаве за добијање лиценце судског преводиоца и тумача за албанско-српски и српско-енглески. У децембру 2019. године Адвокатска комора Косова, уз подршку Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) на Косову, превела је свој Статут и Кодекс професионалне етике адвоката са албанског на српски језик, омогућивши тако приступ главним интерним документима Адвокатске коморе Косова адвокатима који говоре српски језик. Дакле, у извесном смислу предузети су симболични кораци ка унапређењу квалитета превода у судовима, али озбиљни позитивни резултати у том погледу још увек нису видљиви у пракси.

Тако је Мисија ОЕБС-а на Косову у току праћења суђења уочила недостатке у пружању компетентних и професионалних преводилачких услуга у тужилачком и судском систему. Ангажовани судски тумачи често нису били у стању да одговоре на захтеве за писменим преводом. Као последица тога, странке из неалбанских заједница добијале су обавештења, позиве, записнике са рочишта и пресуде само на албанском језику. Јавна обавештења на огласним таблама и распоред парница у судовима нису увек били постављени на свим потребним језицима. Непрописно снимање судских рочишта представља још један проблем када је у питању језик. У Одељењу за тежак криминал, многа праћена рочишта нису прописно снимана. За знатан број ових непрописно снимљених рочишта био је потребан превод. Ако рочиште није прописно снимљено могу да се јаве потешкоће када се проверава да ли су преводилачке услуге биле тачне или да ли су грешке у комуникацији ограничиле пуноправан приступ странке суду и њену способност да ефикасно представи свој случај или да ли је било грубог кршења права на правично суђење.³⁷

5.3. ОГРАНИЧЕНИ ПРИСТУП ЈАВНИМ УСЛУГАМА

Целокупан концепт јавне управе заснован је на идеји да свим грађанима све услуге буду приступачне и лако доступне. Једнак третман грађана, друштвена праведност, одговорност за сопствено деловање и деловање подређених, извршавање јавних програма и давање предности потребама грађана пред потребама управних органа, требало би да буду основне карактеристике јавне управе. Данас преовладава управо тај концепт управе као јавне службе која треба да иде у сусрет потребама грађана, а не да буде „продужена рука“ власти и инструмент за њено вршење. У модерном, демократском и мултиетничком друштву пружање јавних услуга од стране јавних институција директно је повезано са правом на употребу језика. Уколико грађани

³⁷ Извештај о процени права заједница, пето издање, страна 25, ОЕБС мисија на Косову. Доступно на <https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/493681.pdf> (приступљено августа 2021. године).

немају могућност да користе свој језик, немају прилику ни да остваре своја грађанска права, па и добију тражене услуге.

Употреба српског језика у косовским институцијама представља централно питање за грађане српске националности на Косову. Реч је о праву од чијег поштовања зависи свакодневни живот српске заједнице на Косову, а посебно приступ јавним институцијама ради остваривања зајамчених права и испуњења преузетих обавеза.³⁸ Постојеће законодавство на Косову прописује да су албански и српски језик службени језици, који се налазе у равноправној употреби у свим институцијама.

Процес успостављања јавне управе на Косову започео је након конфликта 1999. године и био је вођен од стране Мисије привремене управе Уједињених нација на Косову (УНМИК). Након једностраног проглашења независности Косова 17. фебруара 2008. године, даљи развој јавне управе преузеле су косовске институције. Од тада су косовске институције усвојиле три кључна стратешка документа³⁹ која су предвиђала даље реформске кораке које треба предузимати у циљу успостављања савременог и европског концепта управе који је усмерен ка грађанима и задовољењу њихових потреба. Последња стратегија била је донета за период од 2015. до 2020. године⁴⁰, допуњена је Стратегијом за боље уређење 2.0 2017–2021, Стратегијом за унапређење планирања и координације политика на Косову (Интегрисани систем планирања) 2017–2021 и Стратегијом реформе управљања јавним финансијама.⁴¹ Нажалост, сви ови кључни стратешки документи су тотална непозаница за представнике српске заједнице управо због тога што нити једна званична стратегија није преведена на српски језик. На српском језику је доступна само радна верзија, тј. Нацрт стратегије за реформу јавне администрације 2015–2020.⁴² У одељку ове стратегије под називом „Управне процедуре и понуда јавних управних услуга“ чак је наглашено да су јавне институције у обавези да у континуитету информишу све грађане, укључујући и Србе, о њиховим правима, о начинима како могу да остваре своја права, процедурама за добијање услуга итд. Стратегија пружа основне информације грађанима о интегрисаном интернет порталу на Косову који садржи

³⁸ Више о овоме у извештају под називом „Службена двојезичност на Косову – кључни предуслови и изазови“, НВО „Актив“, стр. 3. Доступно на: <http://ngoaktiv.org/uploads/files/Slu%C5%BEbena%20dvojezi%C4%8Dnost%20na%20Kosovu%20%E2%80%93%20klju%C4%8Dni%20preduslovi%20i%20izazovi.pdf>

³⁹ Прва стратегија 2008–2010; Друга стратегија 2010–2013; Трећа стратегија 2015–2020.

⁴⁰ Стратегија за модернизовање јавне администрације 2015–2020. Доступно на: <https://mpb.rks-gov.net/ap/page.aspx?id=1,127>

⁴¹ Види политички извештај: „Реформа јавне управе на Косову, стални напори“. Доступно на: <https://balkangroup.org/wp-content/uploads/2020/09/REFORMA-JAVNE-UPRAVE-NA-KOSOVU-STALNI-NAPORI-5.pdf>

⁴² Нацрт стратегије за модернизовање јавне администрације 2015–2020. Доступно на: <https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/docs/Strategija-za-Modernizovanje-Javne-Administracije-2015-2020.pdf>

важне информације о јавним услугама и упутства (линкове) за интернет странице јавних институција преко којих грађани могу доћи до одређене услуге. Међутим, стратегија са овим информацијама није преведена на српски језик – преведен је само нацрт стратегије, и то веома лоше, са много правописних и граматичких грешака, али и грешака у самом преводу.

Дакле, и поред свих нормативних аката и могућности у погледу остваривања права и добијања јавних услуга од стране косовских институција, грађани српске националности на Косову су дискриминисани у погледу приступа јавним услугама због непостојања превода или лошег превода кључних стратешких докумената који грађанима пружају неопходне информације у погледу јавних услуга и процедура уз помоћ којих они могу доћи до ових услуга.

Дугачак је списак прописа која регулишу питање пружања јавних услуга на Косову. Ипак, од посебне важности за грађане Косова српске националности издвајају се услуге Матичне службе, општинског Одељења за катастар и Пореске администрације Косова, као и документа која ови органи издају (Извод из матичне књиге рођених, Извод из матичне књиге венчаних, Извод из матичне књиге умрлих, лична карта, пасош, Уверење о држављанству, Поседовни лист и друга катастарска документа, пореске пријаве итд.).

Организација цивилног друштва „Актив“ је 2021. године на Косову спровела анализу правилне употребе српског језика у институцијама на локалном нивоу у пет општина, и то: Јужна Митровица, Северна Митровица, Звечан, Лепосавић и Зубин Поток.

Анализирано је следеће:

- постојање и квалитет превода прописа и процедура за остваривање права пред надлежним локалним органима који издају изводе из матичних књига (рођених, венчаних и умрлих), лична документа (лична карта и пасош) и катастарска документа;
- постојање и квалитет превода процедура за реализацију обавеза физичких лица према Пореској администрацији Косова (порез на лични доходак) и
- постојање и квалитет превода Закона бр. 05/Л-031 о општој административној процедури са аспекта његове правилне примене од стране службеника српске националности.

Резултати спроведене анализе указују да се право на равноправну употребу српског језика у косовским институцијама не поштује због тога што Срби нису у могућности да као и Албанци користе свој језик у јавним институцијама ради добијања услуга и поред тога што им важеће законодавство то гарантује. Доказ за то је непостојање или лош квалитет превода на српски језик прописа и процедура које грађанима пружају надлежне институције на локалном нивоу у области матичних књига, личних докумената, катастра, пореза на лични доходак, као и лош превод

Закона бр. 05/Л-031 о општој административној процедури. Анализом је утврђено да институције на локалном нивоу селективно поштују обавезу двојезичности. Та селективност може се уочити како у погледу приступа траженим информацијама на званичним интернет страницама ових институција, тако и приликом непосредне комуникације са радницима у јавним институцијама. Анализа је показала да је у неким институцијама стање лошије односно боље у појединим областима, али то не утиче на општи закључак да анализиране институције не посвећују потребну пажњу потпуном поштовању обавезе двојезичности, тј. приступа услугама и на српском језику, као једном од службених језика на Косову.

Уочена је тенденција појединих политичких представника из албанске заједнице који учествују у власти да употребљавају незваничне називе општина који су супротни званичним називима и Закону бр. 03/Л-041 о административним границама општина⁴³ из 2008. године. Претрагом на интернету и увидом у друштвене мреже уочен је и један нови феномен, тј. тенденција употребе незваничних назива за општине, на пример: Подујево је Бесијана, Глоговац је Дренас, Ново Брдо је Артана, Сува Река је Тхеранда, Обилић је Кастриот итд. Претпоставља се да ова појава за крајњи циљ има потискивање, преименовање и укидање назива места (топонима) који су словенског порекла и/или имају корен у српском језику. Међутим, до кршења закона долази уколико званичне институције користе незваничне називе за општине на званичним документима или својим интернет страницама, као што је то случај са општином Глоговац.

Приказ званичне интернет странице општине Глоговац на којој општинске власти употребљавају назив општине супротан важећим законима

⁴³ Закон бр. 03/Л-041 о административним границама општина. Доступно на: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2518> (приступљено августа 2021. године).

С тим у вези, недопустиво је да се ознаке појединих места које су годинама биле постављене поред магистралних путева задњих година уклоњене, а да нове нису постављене. Такав пример уочен је у општини Обилић где су на деоници магистралног пута Приштина – Митровица постојале ознаке насеља као што су Лазарево и Расково, које су пре неколико година уклоњене, а да притом нове никада после тога нису постављене. На следећој фотографији приказана је таква двојезична ознака која је уклоњена у општини Обилић.

**Некадашња ознака за Лазарево крај Обилића
на магистралном путу Митровица – Приштина 2008. г.**

Стање на локалном нивоу је директна последица понашања институција на централном нивоу. Конкретан пример за то је Министарство унутрашњих послова на чијој интернет страници, у моменту прикупљања података за израду овог извештаја (августа 2021. године), нису објављене процедуре за добијање личних карата и пасоша на српском језику. Дакле, непостојање континуитета у преводу прописа и докумената на српски језик на централном нивоу, директно се одражава и на институције на локалном нивоу. У оба случаја постоји флагрантно кршење уставом и законом гарантованих права српске заједнице. Добијање информација и услуга путем интернета и интернет страница јавних институција све више добија на значају. То је нарочито показало време светске пандемије КОВИД 19 када су грађани имали ограничене могућности доласка у институције зарад добијања услуга. Зато се решавању оваквих проблема мора приступити систематски и хитно. Најзад, из спроведене анализе можемо да закључимо да се приступ примени српског језика у анализираним институцијама на локалном нивоу није суштински променио од једностраног проглашења независности Косова до данас. Грађани српске националности на Косову и даље се сусрећу са опасношћу од

могуће примене дискриминаторског понашања од стране службеника у јавним институцијама приликом употребе српског језика, што је директна последица селективне примене одредаба Устава и Закона о употреби језика на Косову, које прописују равноправност албанског и српског језика као службених језика на Косову. Међутим, између добијања услуге и инсистирања на поштовању употребе права, грађани увек бирају услугу, прелазећи преко многобројних неправилности.

Анекс 2 овог извештаја садржи више детаља и информација о предмету, методологији и резултатима спроведене анализе.

Слична ситуација постоји и када је реч о пружању јавнобележничких услуга на Косову. Ако су странке Србин и Албанац и желе да код јавног бележника (нотара) закључе на пример Уговор о купопродаји непокретности или неки други уговор, јавни бележник ће питати на ком језику странке желе да закључе уговор. Уколико странке изразе жељу да уговор буде на српском језику, цена услуге јавног бележника биће знатно скупља у односу на уговор на албанском језику и поред законске обавезе јавног бележника да уговор уради под истим условима на оба службена језика.

5.4. ПОТЕШКОЋЕ КОД СОЦИЈАЛНЕ И ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ

Важеће законодавство на Косову предвиђа постојање Одељења за здравство и социјалну заштиту у организационој структури сваке општине као јединице локалне самоуправе. Одељење на нивоу општине планира и обезбеђује примарну, а у одређеним општинама и секундарну здравствену заштиту, као и бригу о социјалној заштити и помоћи становништву своје општине. У општинама са српском већином⁴⁴ у овим одељењима има радника српске националности. У осталих 28 општина на Косову у овим одељењима раде углавном радници албанске националности. Преводац запослен у општини помаже радницима овог одељења у случају потребе. У општинама са српском већином нема већих проблема приликом информисања или попуњавања образаца на српском језику, као што је то на пример случај у свим другим општинама са албанском већином где грађани српске националности имају потешкоћа да се информишу и добију услуге на свом језику. Обрасци које одељење користи углавном су преведени на оба службена језика.

⁴⁴ Штрпце, Клокот, Партеш, Ранилуг, Ново Брдо, Грачаница, Северна Митровица, Звечан, Зубин Поток и Лепосавић су општине са српском већином у косовском систему управе.

Центар за социјални рад такође је институција на општинском нивоу у којој грађани и породице остварују права на социјалну заштиту, материјалну подршку, социјалну помоћ или другу неопходну друштвену помоћ ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољење основних животних потреба у складу са законом и подзаконским актима. Центар за социјални рад све своје активности координише са другим институцијама на локалном и централном нивоу. Када је реч о општинама са српском већином⁴⁵, уочено је да центри имају раднике српске и албанске националности, постоје обрасци на службеним језицима и зато у раду са странкама нема већих проблема за припаднике невећинских заједница. Са друге стране, у општини Каменица и Гњилане ради по један службеник српске националности и овде такође нема већих проблема у погледу пружања услуга и употребе формулара на оба службена језика. Међутим, у осталим општинама на Косову раде службеници албанске националности, немају преводиоца, а сви обрасци су на албанском језику. Непοштовање права на употребу језика припаднике неалбанске заједнице доводи у немогућност или отежану могућност да добију услуге Центра за социјални рад. Такође, код радника српске националности у центрима за социјални рад приметно је недовољно познавање косовских закона и прописа из њиховог делокруга, а разлог за то су лоши преводи и недовољно стручно усавршавање и обуке радника са адекватним преводима на српски, као и отежана комуникација са припадницима правосудних органа због недовољног познавања језика. Радници српске националности истицали су исти проблем да често не добијају повратну информацију од суда, где се позивају да дају своје мишљење, када су у питању одлуке везане за породично насиље или питање старатељства над малолетном децом. Чак и када добију такав одговор он искључиво и готово увек буде на албанском језику. Добру комуникацију немају ни са заступницима жртава, а са којима морају да сарађују када су у питању случајеви породичног насиља. Потребу за преводиоцем решавају тако што позову преводиоца из Општине, који им помаже уколико је слободан. Дакле, није тешко закључити да неравноправност у употреби службених језика или кршење језичких права на овом пољу може довести до озбиљне дискриминације социјално угрожене категорије становника, којима је обично потребна допунска помоћ других да би остварили права на социјалну заштиту, социјалну помоћ или другу неопходну друштвену помоћ ради задовољења основних животних потреба у складу са законом.

⁴⁵ Исто.

5.5. НЕДОВОЉНА БЕЗБЕДНОСТ ГРАЂАНА

Кршење права на употребу језика негативно може утицати и на безбедност грађана. На пример, насиље у породици препознаје се као кршење људских права, а немогућност остваривања одређене социјалне или правне заштите, неравномерно третирање у односу на албанску заједницу, само су неки од проблема са којима се сусреће српска заједница на Косову. Влада Косова, с тим у вези, има обавезу да помаже жртвама породичног насиља или жртвама других кривичних дела, као и осталим осетљивим групама становништва и осигура да се према њима поступа са достојанством, бригом и поштовањем од стране институција и појединаца. Поштовање принципа равноправне употребе језика у оваквим случајевима, од кључне је важности за побољшање њиховог статуса и остваривање њихових права. Полиција Косова у овим ситуацијама прва реагује и настоји да пружи информације жртвама, да води жртве током процеса заштите и обавештава друге актере. У свакој општини на Косову постоји станица полиције која реагује на позиве и пружа помоћ локалном становништву. У општинама Северна Митровица, Грачаница, Гњилане, Ранилуг и Штрпце постоје службеници српске националности који раде са жртвама породичног насиља, комуницирају са њима на српском језику и пружају им информације на српском језику. Обрасци које добијају са централног нивоа углавном су двојезични и извештаји које састављају су на српском језику. У срединама као што су општине Приштина, Урошевац, Пећ, Призрен и Каменица, нема службеника српске националности који се баве породичним насиљем. Преводице немају, али у неким станицама постоји неко од службеника старије генерације који разуме делимично или у потпуности српски језик. У општини Пећ постоје два полицијска службеника који су српске националности, из Црколеза, који помажу приликом узимања изјаве и процесуирања породичног насиља или у раду са жртвама српске националности. У општинама Штрпце и Гњилане по један службеник српске националности ради са жртвама. Полиција Косова на основу Закона о заштити од насиља у породици има могућност за издавање привременог налога за хитну заштиту жртава, који доноси на лицу места приликом затицања насиља. У већини случајева на Косову, осим у општинама Северна Митровица и Грачаница, тај налог доноси се на албанском језику, управо због већине службеника албанске националности. У разговору са жртвама насиља и другим грађанима примећен је страх да случај пријаве Полицији Косова, управо из разлога што верују да ће случај преузети полицијски службеници албанске националности који их неће разумети и који ће поступити по свом нахођењу, и да ће пре него што уопште схвате шта се дешава бити нељубазни и критички настројени према њима. Многи испитаници српске заједнице у српским срединама гледају на припаднике полиције са огромном дозом неповерења, чак и појединци у њима виде непријатеље, управо

због осећаја дискриминације по основу припадности невећинској, тј. српској заједници. Полиција има своју званичну интернет страницу www.kosovopolice.com. Приликом увида у интернет страницу Полиције Косова, примећено је да је она урађена на оба службена језика, с тим што је ажурирање информација на албанском језику боље и брже, а српска верзија интернет странице садржи бројне правописне, граматичке и грешке у самом преводу. Похвално је то што су формулари за притвор, истрагу и права ухапшених лица доступни на оба службена језика. Што се тиче формулара у електронској форми за (онлајн) пријаву злочина, он је доступан само на албанском језику.

Канцеларија за заступање и пружање помоћи жртвама налази се у седам општина на Косову: Приштина, Урошевац, Пећ, Ђаковица, Призрен, Гњилане и Северна Митровица. Свака од тих регионалних канцеларија надлежна је за све мање општине, односно огранке који спадају под судску надлежност ових општина. На основу разговора са одређеним службеницима тих канцеларија утврђено је да у шест од седам регионалних канцеларија раде искључиво Албанци. Ове канцеларије функционишу као део Тужилаштва и углавном су смештени у зградама те установе. Проблем се јавља и приликом даљег процесуирања жртве јер у органима правосуђа, осим на северу Косова, раде већином припадници албанске националности, који немају довољан број преводилаца у самим правосудним органима. Таква ситуација постоји у Тужилаштву у Урошевцу, Приштини, Призрену, Гњилану и осталим општинама где ради један преводилац за цело тужилаштво. Канцеларија за заступање и пружање правне помоћи жртвама насиља – бранилац жртава обично се састаје са жртвама одмах након реакције полиције на пријављен случај породичног насиља. Овај контакт са жртвама, на почетку, омогућује да бранилац жртава, током контакта са жртвом, изгради трајан однос са жртвом и другим институционалним механизмима. Одговорност браниоца жртве је да осигура да жртва разуме услуге које јој се могу понудити по службеној дужности и како да их добије. Оператери линија за помоћ део су Канцеларије за заштиту и помоћ жртвама. Бесплатне линије омогућавају идентификацију жртава и помажу у њиховом упућивању на одговарајуће институције. Оператери линија за помоћ пружају информације и савете уколико грађанин позове број **0800 111 12**. Уколико припадници српске заједнице затраже такву помоћ, добиће службеника албанске националности који ће одговорити на албанском језику, без могућности за преводиоца, а ни времена за организовање истог, због хитности случаја. Формулари су на албанском језику, али одређени албански службеници (за сада само једна службеница из Пећи), користе неке раније примере формулара који су на српском језику, али са лошим преводом, где се мешају род и пол, и неадекватним описом чињеничног стања. У срединама где има српске заједнице, то представља огроман проблем. Многи од њих ни не знају да постоји бранилац за жртве, не знају како им може помоћи и коме се могу обратити. Жртве породичног насиља српске националности дубоко су обесхрабљене да пријаве случај породичног насиља, што из незнања да имају

право на његову помоћ, што из немогућности разговора са неким на свом матерњем језику. Изузетак од овога је једино општина Северна Митровица, која има браниоца жртва који је српске националности. Код оваквог функционисања правосудних органа, највећи проблем представљају хитни поступци, где се у року од 24 часа доноси Налог за хитну заштиту на основу Закона о заштити од насиља у породици. У овим случајевима хитан заштитни налог доноси се на албанском језику, формуларе жртва попуњава на албанском језику, такође приликом потписивања записника на рочишту одржаном за хитну расправу, потписује записник на албанском језику. У тим случајевима нема времена за обезбеђивање преводиоца и жртва се налази у непријатној и неповерљивој ситуацији, која додатно отежава њено психичко стање. Изузетак од овакве ситуације су једино општине Северна Митровица и Грачаница, у њима има више службеника српске националности, конкретно у полицији и суду.

Агенција за бесплатну правну помоћ, која се од недавно финасира из буџета Владе Косова, пружа бесплатну правну помоћ жртвама породичног насиља, као и осталим угроженим групама људи, који испуњавају услове за ту помоћ, односно социјално уроженима. У свакој од већ споменитих општина на Косову постоје регионалне канцеларије за пружање те врсте помоћи. Осим у општинама Северна Митровица и Грачаница, у свим осталим општинама раде припадници албанске националности који не разумеју српски језик, а све информације које могу да пруже су на албанском језику, као и формулари за попуњавање. У Агенцији за бесплатну правну помоћ запослене су само две службенице српске националности, једна у Северној Митровици, а друга у Грачаници. Након обављеног разговора са њима, дошло се до сазнања да имају доста проблема приликом обављања својих послова, управо због непоштавања права на употребу језика. У агенцији су сви коментари закона искључиво на албанском језику, а преводи одређених закона су веома лоши. У Агенцији постоји само једна особа која говори српски и са којом се договарају око техничких ствари. Сваки званични састанак одржава се на албанском језику, уз присуство преводиоца, али никада није уприличен индивидуални састанак на српском језику са званичницима ове агенције. Пресуде и правни акти судских органа углавном се достављају на албанском језику иако су странке Бошњаци или Роми који говоре српски језик, а који су корисници бесплатне правне помоћи и судије знају да тај акт или одлуку мора да чита службеник Агенције за бесплатну правну помоћ који не разуме албански језик. Такође, и са осталим инсититуцијама службеници српске националности имају исте проблеме, приликом одласка у катастар, између осталог, јер све достављају на албанском језику о чему је већ било речи у овом извештају.

Сигурне куће, као склоништа, нуде жртвама сигурно место након што доживе насиље у породици или након другог кривичног дела и помажу у процесу опоравка, рехабилитације и реинтеграције жртве у друштво. Жртве могу да затраже стручну помоћ или се могу директно упутити у склониште. На Косову постоје сигурне куће у општинама Приштина, Јужна Митровица, Урошевац, Пећ, Призрен, Ђаковица и Гњилане. У сигурним кућама у овим општинама сви запослени радници припадници

су албанске националности који не говоре нити разумеју српски језик. До 2020. године није постојала ниједна сигурна кућа за жртве српске националности на Косову, а сада их има две, и то у Зубином Потоку и у Новом Брду и оне служе за смештај жртава српске националности из ове две општине и њихове околине. У општини Штрпце нема сигурне куће, тако да би жртва српске националности која има потребу за склоништем, била најближе смештена у сигурној кући у Урошевцу, где не би имала са ким да комуницира на српском језику.

5.6. ОГРАНИЧЕНИ ПРИВРЕДНИ РАЗВОЈ

Привредна активност у српским срединама на Косову није на завидном степену развоја у условима специфичног и сложеног правно-институционалног и безбедносног окружења. Економска неразвијеност српске заједнице на Косову и њена одвојеност од шире локалне заједнице резултат је склопа различитих фактора. Поред тензија и друштвеног јаза између српске и албанске (економске) заједнице, комуникација и језичко питање, односно примена и поштовање Закона о употреби језика на Косову, имају значајан утицај на економски положај српске заједнице. Иако српски језик представља мање заступљени службени језик, његова равноправна употреба од стране институција на Косову могла би да има вишеструки значај у превазилажењу постојећих баријера на путу ка економском јачању српске заједнице.

На економски положај српске заједнице, између осталих фактора, утиче и ограничена примена права и спровођење законских решења у погледу употребе службених језика од стране институција на Косову. Такође, не треба заборавити ни аспект опште комуникације унутар друштва на Косову у коме непознавање језика представља баријеру која интензивно утиче на остваривање како социјалних тако и привредних веза. Суштина и значај разматрања ове теме јесте у олакшавању свакодневног живота невећинским заједницама на Косову, као и економски развој и нормализација односа која је могућа кроз промену језичких политика са обе стране. Осим тога, важно је напоменути да су значај повезаности економске и језичке перспективе потпуно остављени по страни и да готово нема списа на ову тему. Недостатак квалификованих преводилаца за српски језик, нестручни и лоши преводи правних аката и других прописа и непоштовање језичких права, поред тога што погађају грађане из неалбанских заједница, погађају и привреднике због немогућности остваривања потребне комуникације са одговарајућим институцијама и добијања правовремених информација на свом матерњем језику. На тај начин недовољна примена Закона о употреби језика, не утиче негативно само на могућности, већ и на ефикасност економских делатности српских привредника. Према казивању српских

привредника са Косова, у пракси се дешавало да се јавни позиви за достављање понуда за различите послове код различитих институција објављују само на албанском језику. То на најдиректнији начин елиминише све српске привреднике из такмичења за посао, које би требало да буде организовано на равноправним основама и под истим правилима за све, укључујући и привреднике из неалбанских заједница на Косову. Рокови се због неефикасности изазване непознавањем језика пропуштају, а српским привредницима преостаје да улажу жалбу на службенике који крше закон не би ли дошло до могућности за понављања поступка јавне набавке. Међутим, до сада се није дешавало у пракси да дође до евентуалне санкције одговорних службеника, када су у питању приговори српских привредника.

У данашње време интернет представља основно средство комуникације и начин на који грађани, па и привредници, долазе до информација које су значајне за њих. Зато су интернет странице институција које на било који начин помажу привреднике веома битне. На већини интернет страница институција, које су од суштинског значаја за функционисање српских привредника на Косову (различита ресорна министарства, Пореска агенција Косова, Агенција за регистрацију бизниса, Привредна комора Косова итд.) постоје само делимично доступне информације и акти на српском језику. То у значајној мери успорава или онемоћава развој српских привредника на Косову.

За економски развој српске заједнице важну улогу има подршка Министарства пољопривреде, шумарства и руралног развоја, имајући у виду да су српске средине на Косову углавном руралног карактера где је пољопривреда друга привредна активност по својој заступљености, одмах након трговинске делатности. Доступност информација на српском језику на званичној интернет страници овог министарства може се оценити као делимично задовољавајућа, имајући у виду стање које постоји код других институција или ресорних министарстава где недостаје превод на српски језик. Оно што је привредним субјектима из српских средина најпотребније су информације о позивима за бесповратна средства и субвенције у пољопривреди и шумарству. На интернет страници овог министарства могу се наћи позиви на српском језику, како за доделу подстицајних средстава и субвенција тако и јавних позива за достављање понуда за јавне набавке и конкурса за упражњена радна места.

Када су у питању формулари за конкурисање за подстицајна средства и субвенције, на први поглед уредно преведени формулари остављају утисак једноставности поступка подношења захтева. Међутим, дешавало се да је, како би се приступило упутствима и пропратној документацији коју је неопходно приложити уз основни формулар, било потребно отићи на другу интернет страницу где је регистрацију било могуће извршити само на албанском језику. За пољопривреднике који нису знали албански језик овде се заправо дешавала њихова елиминација и због немогућности подношења захтева на њиховом матерњем језику. Са друге стране, постоје примери где је та прва баријера превазиђена, али је у условима пандемије КОВИД 19

организовано подношење захтева електронским путем преко интернета за шта је исто било потребно користити интернет страницу која није садржала неопходан превод на српски језик. Ипак, након одређеног времена и указивања српске заједнице на овај проблем, на интернет страници Министарства пољопривреде, шумарства и руралног развоја постављена су детаљна упутства и на српском језику и тако омогућено српским пољопривредницима да своје захтеве за субвенције поднесу путем интернета.

Све у свему, економске и језичке перспективе веома су повезане и доказано је да имају утицај једна на другу. Несумњиво да и најмање непоштовање језичких права у комбинацији са постојећом језичком баријером доводи до неуспостављања прекопотребне привредне сарадње и економског просперитета српске заједнице на Косову.

5.7. ОДСУСТВО ИНФОРМАЦИЈА И ДОКУМЕНТА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА

У савременом свету, интернет странице данас представљају један од основних канала комуникације, али све више и пружања услуга грађанима од стране јавних институција. У духу тог тренда на Косову од 2014. године, институције са централног и локалног нивоа имају стандардизоване званичне интернет странице.

Нажалост, Канцеларија повереника за језике утврдила је и указала на чињеницу да ниједна од службених интернет страница централних институција није у потпуности преведена на службене језике и да се у пракси не поштује Административно упутство бр. 031/2015 за веб страницу јавне институције⁴⁶, према коме сви службени подаци и документа треба да буду објављена на службеним језицима. Канцеларија повереника за језике известила је да званичне интернет странице јавних институција (велика већина ресорних министарстава, Пореска агенција Косова, Агенција за регистрацију бизниса, Привредна комора Косова и многобројне друге институције), од којих зависи не само информисаност српске и других заједница већ и њихов економски и сваки други развој и напредак, нису у потпуности усаглашене са постојећим законодавством. Ипак, постоје и изузеци где се поштује важеће законодавство на централном нивоу као што су Министарство за заједнице и повратак и Министарство

⁴⁶ Примећујемо да је чак и сам назив овог правног акта, као и многобројних других, погрешно преведен, као и садржај самих норми и као такав је објављен на српском језику у Службеном гласнику Косова. Доступно на: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=11007> (приступљено августа 2021. године).

администрације локалне самоуправе које на својим интернет страницама редовно објављују информације на оба службена језика.⁴⁷ Овај позитиван пример из праксе може се приписати чињеници да су ова два министарства, нарочито Министарство за заједнице и повратак, већ дужи низ година вођени од стране изабраних представника српске заједнице. Зато ће у овом поглављу бити изложени проблеми са којима се суочавају грађани и привредни субјекти када је реч о добијању услуга или основних информација на српском језику, које најдиректније могу утицати на привредни развој и економски напредак појединаца и/или привредних субјеката из српске заједнице.

Интернет страница Министарства економије није за употребу на српском језику због погрешног и непотпуног превода, а у појединим деловима превод на српски не постоји. На пример, у одељку под називом „Законодавство“ није објављен ниједан документ на српском језику, док су одговарајући документи у истој секцији доступни на албанском језику.

У одељку за објављивање позива за достављање понуда за јавне набавке на српском језику приметан је мањи број објава у односу на верзију интернет странице на албанском језику, па је тако последњи „позив за тендер“ на српском језику објављен 2018. године. Ипак, обавештења о свакодневним активностима министарства углавном се ажурно постављају и доступна су на српском језику, где се и квалитет превода може оценити донекле одговарајућим. Из тога произилази закључак да учинити доступним информације на српском језику није немогућа мисија, већ се проблем може тражити у недовољним капацитетима особља, великом обиму посла, недостатку финансијских средстава да се обезбеде додатни преводилачки ресурси, али и недостатку добре воље да до тога дође. Такође, Министарство за заједнице и повратак, Министарство администрације локалне самоуправе (које воде припадници невећинских заједница на Косову) и донекле интернет страница Кабинета председника Владе и Кабинета председника Косова доказ су да је могуће поштовати право на употребу службених језика у институцијама када за то постоји добра (политичка) воља и адекватно планирање и организација посла у оквиру тих институција.

Интернет страница Министарства финансија, рада и трансфера такође је само делимично преведена на српски језик и то њена почетна страница, док остали садржај или недостаје или је само на албанском и енглеском језику. Исто правило прати и обавештења у вези са тендерима, што значајно умањује могућности српске заједнице да буду равноправни у том процесу подношења пријава. Постоје појединачни примери у којима су српски привредници успевали да добију информације од овог

⁴⁷ Штавише, Министарство за заједнице и повратак је на својој интернет страници објављивало информације на четири језика: албански, српски (ћирилица), босански (латиница) и енглески. Од маја 2021. године из неког разлога је ова интернет страница неактивна и не може јој се приступити.

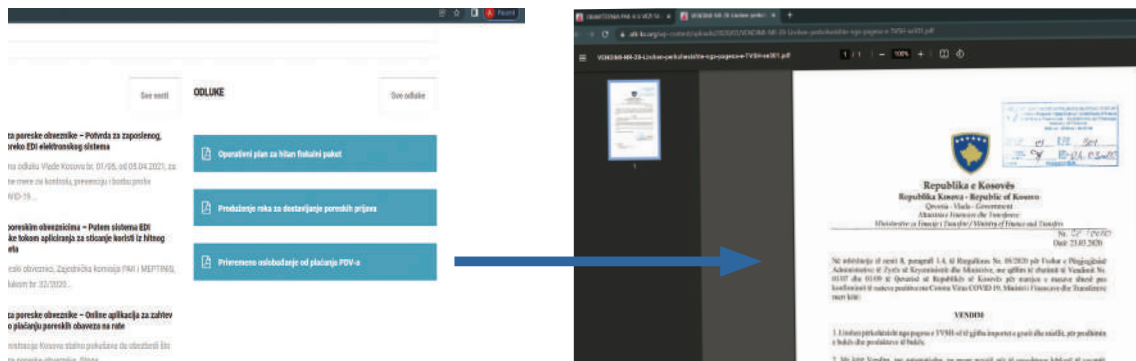
министарства благовремено само захваљујући својим сарадницима из албанске заједнице са којима су већ остварили привредне везе и са којима су у сталној комуникацији. Међутим, на овој интернет страници постоје изузеци са веома похвалним одговором на поштовање права српске заједнице на двојезичност, као што је случај са информацијама у вези са пакетима мера економске подршке у доба пандемије КОВИД 19, како за саме грађане, тако и за привреднике. Информације о самом пакету мера, упутства и обрасци за аплицирање били су доступни на српском језику. Такође, на српском језику постојала је и најава у вези са мерама економске подршке у будућем периоду током 2021. године.

Интернет страница Министарства пољопривреде, шумарства и руралног развоја је само донекле усклађена са постојећим законодавством о употреби службених језика. У претходном поглављу „Ограничени привредни развој“ овог извештаја већ је било речи о проблемима са којима се суочавају пољопривредници у процесу конкурисања за субвенције и другу врсту помоћи коју пружа ово министарство.

Интернет странице Пореске администрације Косова, Агенције за регистрацију бизниса на Косову и Привредне коморе Косова имају значајну улогу у погледу функционисања и развоја приватног сектора. Увидом у садржај на српском језику интернет страница ових важних институција утврђено је да постоји велики број пропуста.

Интернет страница Привредне коморе Косова – Комора као један важан ентитет који је основан са циљем да буде у служби привреде и промотер привредног развоја, има потпуно нефункционалну интернет страницу са застарелим обавештењима и већином неактивних функција на српском језику. Приступ српских привредника услугама и активностима које пружа ова институција веома је ограничен. Према речима званичника у Привредној комори Косова постоји контакт особа/координатор задужен за предузећа из невећинске заједнице и да се преко њих пружају услуге српским привредницима, како би се повећао за сада мали број чланова из српске заједнице. Званичници Привредне коморе Косова такође наводе да њихова интернет страница нуди информације на српском језику, што увидом и прегледом интернет странице није потврђено.

Интернет страница Пореске администрације Косова – Мисија ове институције је Пружање стручних, транспарентних и ефективних услуга целој заједници пореских обвезника како би они разумели обавезу плаћања својих пореских обавеза. Недопустиво је да важне одлуке, као што је на пример, Одлука о привременом ослобађању од плаћања пореза на додату вредност, не буду доступне на српском језику. То је нарочито важно уколико се узме у обзир да недоступност информација о тим важним променама може да угрози пословање одређених пословних субјеката, у овом случају оних који долазе из српске заједнице (види приложену фотографију у наставку).

Приказ званичне интернет странице Пореске администрације Косова на којој Одлука о привременом ослобађању од плаћања ПДВ-а није доступна на српском језику супротно Закону о употреби језика

Такође, на интернет страници *Пореске администрације Косова* налази се и одељак са општим информацијама о пореском ситему Косова, што је веома похвално. Документ је заснован на одређеним важећим законима. Међутим, у самом садржају документа остављени су линкови који воде ка поменутих законским регулативама које су ту доступне искључиво на албанском језику. И управо из бојазни да би могли да буду изопштени из важних регулаторних промена, за вођење својих обавеза и проблема пред институцијом, постоје појединачни примери међу српским предузетницима који ангажују књиговодствене или ревизорске компаније из албанске заједнице. Овај случај је нарочито карактеристичан за привреднике са севера Косова, услед чињенице да су општине на северу функционисале дуго ван косовског институционалног система што је довело до ситуације у којој и појединцима и пословној заједници недостају знања о функционисању институционалног система Косова. Међутим, с обзиром на то да се ради о представницима приватног сектора, важно је напоменути да због неефикасности ове институције, ангажовање других агенција који ће обављати услуге праћења и усклађености пословања са постојећим законодавством, за њих представља додатни финансијски трошак у пословању и ставља их у неравноправни положај са истим компанијама из албанске заједнице. Са друге стране, поред ове врсте очигледног непоштовања права на употребу српског језика, Пореска администрација Косова осмислила је и примењује читав низ електронских услуга, попут пореских е-декларација, пореских сертификата и слично, које су доступне и пореским обвезницима који се служе српским језиком и то јесте за сваку похвалу.

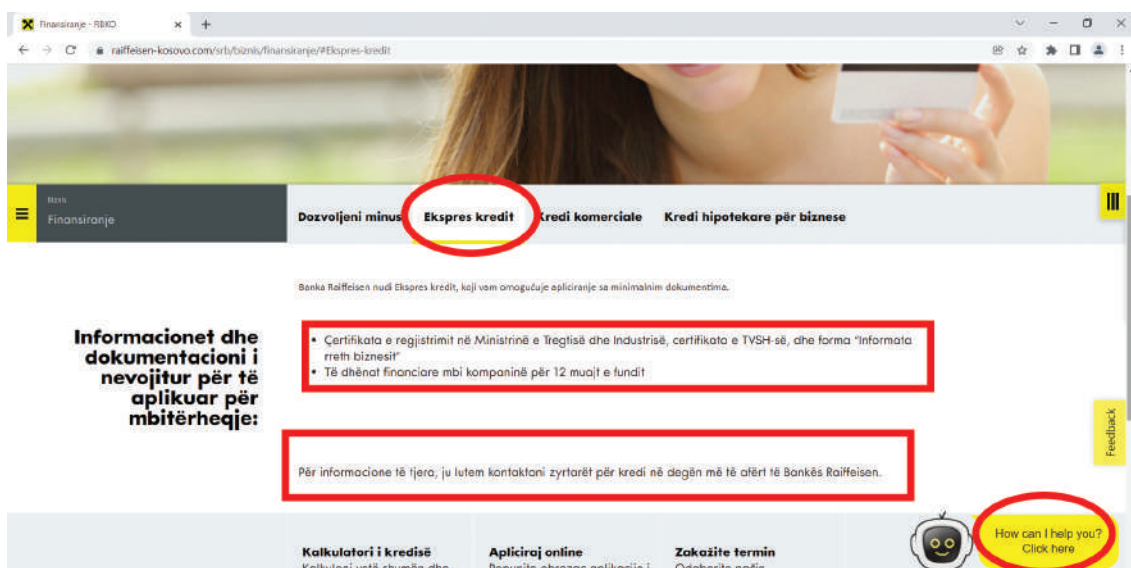
Интернет страница Агенције за регистрацију бизниса на Косову – Агенција пружа услуге регистраници пословних субјеката и овде се српски привредници региструју од 2000. године. Уочен је позитиван тренд у порасту броја регистрованих предузећа. Регистрација пословања може се обавити у било којој Канцеларији за регистрацију

бизниса на Косову, а обрасци и формулари доступни су на српском језику. Осим тога, у случају да постоји проблем у непосредној комуникацији са службеником због непознавања језика, на формулару за регистрацију постоје и кратка објашњења у вези са самим процесом регистрације и попуњавања формулара. Када је у питању интернет страница и услуга е-регистрације пословања уочено је да ово функционише и на српском језику, али су забележени појединачни примери када се у достављању одређених докумената привредницима кршило право на употребу српског језика. Наиме, непосредну комуникацију имејлом било је могуће остварити само на албанском језику. У супротном, долазило је до изостанка одговора на одређене захтеве.

5.8. НЕЈЕДНАК ПРИСТУП БАНКАРСКИМ УСЛУГАМА

Стварање бољих пословних могућности за предузећа пресудно је за развој приватног сектора на Косову, укључујући и места у којима живе припадници српске заједнице. Један од главних изазова са којим се непрекидно суочавају привредници јесу ограничене могућности за финансирање. Осим потешкоћа да испуне компликоване захтеве, који су плод правно-институционално нерешених питања, привредници су и „жртве“ непоштовања права на употребу српског језика. Код већине пословних банака које послују на Косову, нарочито код оних које не послују у већински српским срединама, информације на српском језику веома су штуре, а банкарски службеници су ретко оспособљени да воде комуникацију и пруже услугу на српском језику. Нешто повољнија ситуација је у пословним банкама које послују у општинама на северу Косова, где се услуге пружају клијентима који су већински српске националне припадности. У тим банкама раде службеници који говоре српски језик и самим тим је непосредна комуникација са клијентима олакшана. Међутим, независно од места пословања банке, формулари и остала документација коју клијенти попуњавају углавном је на албанском и енглеском језику. Реч је о документима која стижу из централног система банке који функционише на албанском и енглеском језику и зато су сви формулари на овим језицима. Клијенти српске националности приморани су да поптишу одређена документа која су на албанском језику и чији садржај не разумеју. Та непреведена документација која циркулише унутар банковног система обухвата најчешће различите изјаве и приступнице које клијенти потписују. За клијенте српске националне припадности, у овом случају привреднике као правна лица, банка припрема једино правно обавезујућа документа на српском језику, као што су уговори за отварање рачуна, уговори за одобравање пословних кредита или коришћења банкарских картица. Интересантно је да у складу са законским регулативама које се односе на спречавање прања новца, банка је дужна да утврди да

ли је физичко лице или власник предузећа припадник неке политичке опције, односно да ли је политички функционер. У том контексту, за клијенте српске националности припрема се одређена изјава о политичкој припадности која је, такође, на српском језику. Сва остала документација припрема се на албанском или евентуално, по захтеву клијента, на енглеском језику. Пословне банке на Косову такође не поштују у потпуности право на употребу српског језика ни у пружању електронских (онлајн) услуга. На пример, уколико сте привредник и хоћете да искористите нову услугу „е-аплицирање за кредит“ или да користите услугу „калкулатор кредита за правна лица“ на интернет страници Рајфајзен банке на Косову, следећи захтев који ће се поставити пред клијентом јесте познавање албанског језика.

Приказ интернет странице Рајфајзен банке на Косову на којој секција о условима за доделу кредита није доступна на српском језику супротно Закону о употреби језика

Поред тога што имају ограничен приступ модерном банкарству, на српском језику не нуде се ни традиционалне услуге за решавање недоумица и проблема пословних банака на Косову. Неретко се дешава да не постоји оператер који говори српски језик или да је познавање језика веома површно, да одређене компликоване банкарске процедуре не могу бити објашњене до краја, па долази до неспоразума или пропуштених прилика да се настали проблем реши благовремено. За решавање овог проблема код пословних банака за сада не постоји никаква иницијатива, имајући у виду да преко 95% клијената банке чине припадници већинске заједнице. А нарочито је мали удео српских привредника у привредним кредитима и услугама према правним лицима, с обзиром на све правне и институционалне препреке са којима се годинама уназад суочавају.

6. МОГУЋА РЕШЕЊА И ПРЕПОРУКЕ ЗА УСПЕШНИЈЕ СПРОВОЂЕЊЕ ЗАКОНА О УПОТРЕБИ ЈЕЗИКА

Овај извештај недвосмислено наводи на закључак да успешна примена најбољих међународних стандарда и позитивноправних прописа који штите језичка права на Косову, тј. равноправна употреба албанског и српског језика и њихових писама, представља сложен процес који захтева да се, поред институционално-правног оквира, развију и други услови за његову успешну примену у пракси. Није тешко закључити да је на Косову направљен скроман помак у примени права на употребу службених језика. Међутим, потребно је урадити много више на том плану. Непотпуно поштовање права на употребу службених језика довело је у питање право једнаких могућности за све, а оно јесте нарушено када је у питању српска заједница и њен језик и писмо.

Скромни помаци свих ових година у спровођењу права на употребу језика последица су следећих фактора:

- 1) недостатак политичке воље већинске албанске заједнице (на којој лежи највећа одговорност) за доследном применом доброг правног оквира. Ово и отпор у већинској албанској заједници да призна право на српски језик и писмо, нарушава политику једнаких могућности, а широм отвара врата дискриминацији;
- 2) недовољан број квалификованих преводилаца који поседују стручност, потребна средства за рад и периодична стручна усавршавања;
- 3) неадекватно планирање расположивим ресурсима и лоша координација унутар косовских институција по питању превођења докумената на српски језик и
- 4) непостојање јасне казнене политике за непоштовање језичких права. Све ово заједно утиче на недостатак минимума свести у јавности, поготово у већински албанској заједници, о предностима двојезичности као друштвеног капитала и предности.

Даље, равноправност службених језика донекле је релативизована законском формулацијом да се услуге и документа централних институција пружају на било ком службеном језику. Ова законска норма оставља простор за тумачење да право избора на ком ће од два службена језика тражена информација бити пружена не припада нужно грађанима, већ да институције имају дискреционо право да одаберу да ли ће тражену услугу или документ пружити на албанском или српском језику. Оваква тумачења законских норми неретко су присутна у косовским институцијама, с обзиром на то да српски језик представља мање заступљени службени језик. Међутим, овакво тумачење је у потпуности супротно духу Закона о употреби језика и доброј међународној пракси.

Српска, бошњачка, ромска, турска и друге етничке заједнице које живе на Косову морају консолидовати своје редове и схватити да решења по питању прекршених језичких права често зависе од њих самих и њихових иницијатива, а све мање од међународне заједнице која је присутна на Косову. Албанска већинска заједница мора демонстрирати политичку вољу за правичним и одрживим решењима по питању равноправности албанског и српског језика, као службених језика на Косову. Та равноправност, да би се остварила на пољу језика, мора бити омогућена од стране већине и на другим пољима, као што је заступљеност српске заједнице у косовским институцијама и поштовање других грађанских права. Очигледно да без такве политичке воље не може бити суштинског напретка и помака у погледу поштовања права на употребу језика на Косову.

Постојећи системски недостаци у законодавном, извршном и судском систему, недостатак превода, лоши преводи и други наизглед безначајни проблеми, довели су до непоштовања права појединаца и утиска да се невећинске заједнице осећају дискриминисаним и чак уплашеним за даљи свој опстанак на Косову. Упркос исказаној спремности српске заједнице да активно учествује у друштвеним процесима на Косову, али на потпуно равноправној основи, косовске институције све време на различите начине демонстрирају своју неспремност да прихвате српску заједницу у свом изворном облику, који карактерише (неискварени) српски језик, ћирилично писмо, српска култура и обичаји. Отуда и перцепција код српске заједнице да косовске институције, непоштовањем уставом и законима гарантованих права, врше перфидну асимилацију и дискриминацију српске заједнице.

Да би се постојећа ситуација по питању употребе службених језика на Косову побољшала, већинска албанска заједница, а пре свих Влада Косова, мора предузети хитне мере које би омогућиле мерљив напредак, ублажавање последица кршења језичких права и стварање системски одрживих механизма за равноправну употребу српског језика на Косову. Ефикасније планирање и расподела ресурса, боља међуинституционална координација у погледу превођења, повећање броја стручних и квалификованих преводаца, унапређење и усклађивање постојећих превода правних аката, омогућавање заступљености српске заједнице у јавним

институцијама, стварање институционалних механизма за превођење докумената на српски језик, стварање институционалних механизма за заштиту језичких права кроз јасну казнену политику само су неке од мера које би Влада Косова требало да размотри и хитно спроведе. Свакако је похвална вест у моменту писања овог извештаја да је добијена акредитација за оснивање Центра за језике и Катедре за балканистику у оквиру Филолошког факултета у Приштини, где ће се изучавати српски језик (назив Катедра за српски језик није био прихватљив) и издавати сертификати о професионалном познавању језика. Иако је ово учињено уз огромне напоре међународних фактора на Косову⁴⁸, косовске институције⁴⁹ су тиме изразиле спремност да се институционализује изучавање српског језика и издавање сертификата о професионалном познавању језика.

Канцеларија повереника за језике већ годинама стоји на бранику одбране језичких права на Косову, али се њена улога често маргинализује. Политичка воља и подршка релевантних институција да се, под покровитељством повереника за језике, спроведу препоруке у погледу ефикасне примене Закона о употреби језика, институционално би ојачала улогу Канцеларије повереника за језике, а то је оно што је неопходно.

Организације цивилног друштва представљају важне и неизбежне покретаче и носиоце других позитивних промена у погледу кршења језичких права. Поједине организације цивилног друштва већ дужи временски период бескомпромисно указују на постојеће проблеме и промовишу равноправну употребу српског језика и писма у складу са Уставом и законима Косова, без бојазни да ће због тога сносити било какве последице.

Службени језици имаће равноправан статус када институције на централном и локалном нивоу без икаквих предрасуда и резерве омогуће грађанима да комуницирају на оба службена језика и када им пружи јавна документа на овим језицима. То у пракси значи да косовске институције морају поштовати двојезичност када комуницирају са грађанима у сваком облику: саопштењима за штампу, конференцијама за штампу, путем медија, телефонски, дописима, поштанским писмима, електронском поштом, интернет страницама, промотивним материјалима, огласима, позивима за достављање понуда, конкурсима, постављањем топографских знака исправно написаних на оба службена језика и/или језицима у службеној употреби итд. Јавне институције дужне су да пружи сваку информацију јавности на службеним језицима, истовремено. Да би се достигао тај ниво поштовања закона, неопходно је повећати број квалификованих преводилаца на свим нивоима и у свим институцијама.

⁴⁸ Амбасада Велике Британије, Мисија ОЕБС-а на Косову и Међународна организација за миграције (ИОМ).

⁴⁹ Универзитет у Приштини, Филолошки факултет у Приштини, Министарство просвете, Канцеларија повереника за језике и Агенција за акредитацију.

Ипак, за поштовање основних људских и грађанских права најважнија је владавина права, а она не постоји за српску заједницу уколико су законски прописи лоше преведени на српски језици. Недоумице у погледу судског тумачења и правне несигурности морају бити хитно одстрањене тако што ће бити исправљене све грешке у преводу правних норми. Правне норме морају бити преведене стручно, применом изворне правне терминологије и граматичких правила српског језика. То је једини начин да правне норме имају идентично тумачење на српском и албанском и да право једнако буде примењено према свима. Даље, нужно је повећати број преводилаца у свим институцијама на Косову, али је утисак да до тога мора доћи хитно у правосудном систему на Косову. Не може бити говора о владавини права на Косову уколико је странкама у судском поступку ускраћено право на превод у поступку у коме се одлучује о њеном праву или интересу, уколико се одлуке и судске списе не достављају на службеном језику који странка говори и разуме, или уколико странке због кашњења у преводу несразмерно и неоправдано дуго чекају на одлуке судова. У том смислу је неопходно и активније ангажовање Судског савета, који би морао да подстиче употребу српског језика и писма као службеног језика у судовима, без страха да због тога може доћи до губитка одређеног права. Упоредо са тим потребно је подизати свест већинске албанске заједнице да прихвати српски језик и писмо, као део српског идентитета који ни у ком случају не оспорава права албанске заједнице.

У наставку су представљене препоруке које потенцијално могу бити искоришћене као оквир за решавање утврђених проблема у примени Закона о употреби језика. Препоруке се могу сврстати у две групе. Прва група препорука могла би се окарактерисати као неопходне краткорочне интервенције које доприносе постизању брзог ефекта и моменталног напретка. Друга група препорука, пак, представља активности које су системске, које захтевају време, блиску сарадњу и политичку вољу законодавних и извршних органа власти на Косову, али дугорочно могу решити све постојеће проблеме и последице које настају услед непоштовања службених језика на Косову. Препоруке представљају живи документ који се увек може допунити у складу са потребама и новим околностима.

6.1 ПРЕПОРУКЕ

1

Јавна кампања о подизању свести институција о важности поштовања језичких права

Не постоји свест институција, али и грађана о важности квалитетног превода на српски језик и/или свест о томе какве последице лош превод може произвести. Зато се и ангажују нестручна лица за преводе важних и правно обавезујућих докумената на српски језик. Кроз активно учешће и ангажовање организација цивилног друштва, ова кампања би имала за циљ да укаже на све примере кршења језичких права, све последице које произилазе из тога, како би свест о овом проблему била заступљена међу релевантним институцијама. Организације цивилног друштва последњу деценију добијале су средства за јавне кампање, али нажалост оне битно нису утицале на промену јавне свести или унапређења чињеничног стања на терену по питању поштовања језичких права. Стога би свака будућа јавна кампања морала бити део свеобухватног циклуса који би у својој завршној фази на мерљив начин унапредио поштовање језичких права на Косову.

2

Успостављање базе података правних аката које треба ускладити са Законом о употреби језика и другим прописима која штите језичка права на Косову

Овај извештај недвосмислено указује на многобројне правне акте који имају правнообавезујућу снагу за физичка и правна лица, укључујући и јавне институције, а у којима се не поштују језичка права. Бројне грешке у преводу закона и других правнообавезујућих докумената у пракси доводе до различитог тумачења правних норми које имају исто значење, недоумица у примени закона, а јасан су показатељ непостојања владавине права. На ово указују бројни извештаји

и препоруке међународних институција и организација, које апелују на косовске институције да овакве проблеме решавају. База података садржала би списак закона, подзаконских аката, стратегија и других званичних и правно обавезујућих докумената за физичка лица и институције на Косову које морају бити измењене, допуњене и усклађене са важећим законодавством. Базом података управљала би Канцеларија повереника за језике у сарадњи са свим релевантним институцијама на централном и локалном нивоу. У току израде овог извештаја није било могуће доћи до једног места са тачном евиденцијом свих закона, подзаконских аката, стратегија и других правно обавезујућих докумената у којима би биле евидентирани грешке у преводу и предлози измена. Уколико, пак, таква база података постоји, она би се морала институционализовати и морала би да буде доступна бар свим релевантним институцијама на Косову, ако не и свим грађанима. База података омогућила би да се простим претрагама дође до таквог регистра. Таква база података служила би у аналитичке сврхе, мерила би остварени напредак у погледу усклађивања превода и на основу ње било би могуће осмислити План измене, допуне и усклађивања спорних правних аката са важећим законодавством који би могао бити основа за *Lex Specialis* (видети наредну препоруку). Институционализација базе података је кључ успеха и зато је неопходно да она постоји у оквиру Канцеларије повереника за језике.⁵⁰

3

План измене, допуне и усклађивања спорних правних аката са важећим законодавством (*Lex Specialis*)

План би садржао прецизне кораке, конкретне дужности и обавезе, са конкретним временским роковима и конкретним казним мерама у случају неспровођења плана од стране институција на централном и локалном нивоу. План би могао да разврста правне акте по важности (закони, уредбе, административна упутства, стратегије итд.) и да на основу тога одреди стручне тимове и временске рокове. На основу плана могле би бити организоване посебне активности као што су на пример: (1) исправке закона и подзаконских аката, (2) хитни преводи стратешких докумената који нису преведени, (3) преводи формулара који грађани морају попунити да би добили услугу институције на централном и локалном нивоу и

⁵⁰ На основу разговора са повереником за језике, господином Славишом Младеновићем, који је за потребе овог извештаја објављен августа 2021. године, потврђено је да је слична идеја око израде базе података погрешно преведених правних аката финансирана и приведена крају од стране ЕЦМИ Косово. На томе је радила и Мисија ОЕБС-а на Косову. Међутим, таква база података није доступна јавности нити она функционише под окриљем Канцеларије повереника за језике.

слично, (4) једнократне иницијативе које би довеле до конкретних резултата уколико би биле институционализоване. План би садржао све исправке погрешно преведених правних аката (из базе података) које треба спровести у дело. Исправка грешака у правним актима може бити спроведена и усвајањем *Lex Specialis* који би све то омогућио, о чему такође треба размислити. Институционализација преко Канцеларија повереника за језике представљала би кључ успеха системског решења овог проблема.

4

Планови измене, допуне и усклађивања спорних општинских правних аката, образаца и других јавних докумената, успостављање или измену пракси за сваку општину појединачно

Планови би били сачињени за сваку појединачну општину и садржали би преглед тренутног стања у погледу примењености Закона о употреби језика. Такође, план би предвидео и прецизне кораке, конкретне дужности и обавезе које је неопходно предузети како би закон био у потпуности примењен, а сви општински документи и услуге биле доступне грађанима на службеним језицима. План би, такође, садржао кораке за измену докумената, са конкретним временским роковима и конкретним казним мерама у случају неспровођења плана од стране општинских одељења. План би могао да разврста правне акте по важности (закони, уредбе, административна упутства, стратегије итд.) и да на основу тога одреди стручне тимове и временске рокове. На основу плана могле би бити организоване посебне активности као што су на пример: (1) организовање радне групе за оцену стања и припрему плана (2) исправке закона и подзаконских аката, (3) хитни преводи стратешких докумената који нису преведени, (4) исправке превода формулара који грађани морају попунити да би добили услугу институције на локалном нивоу и сл. То такође могу бити једнократне иницијативе које би довеле до конкретних резултата уколико би биле институционализоване. План би садржао списак свих аката чије исправке у погледу превода треба спровести.

5

Израда Правилника о обавезном циклусу превођења

Не постоји ефикасан механизам који би гарантовао доследност и квалитет у преводу.⁵¹ Процедуре у преводу нацрта закона нису довољно јасне и не постоји свест институција о важности квалитетног превода на српски језик и/или свест о томе какве последице лош превод може произвести. Пракса показује да не постоји одговарајућа координација и усклађеност у погледу превођења стратешких докумената на српски језик. У пракси се неретко дешава да институције са себе скидају одговорност превођења важних докумената на оба службена језика. Правилник би прецизно одредио кораке у циклусу превођења, лектуре и одобрења квалитета превода, уз дужности и обавезе институција у циклусу превођења. Правилником би уједно могло бити обухваћено питање формирања Централне преводачке јединице. На иницијативу Канцеларије повереника за језике Влада Косова је 2019. године усвојила Концепт документ о реформама процедура превођења унутар Владе Косова – ка хармонизованом вишејезичном законодавству, којим је, између осталог, предвиђено формирање јединице за хармонизацију и превођење која би осигурала поштовање одређених процедура приликом превода нацрта закона и других правних аката. Међутим, Влада Косова већ две године одлаже примену препорука из Концепт документа.

6

Оснивање Централне преводачке јединице

Централна преводачка јединица била би састављена од квалификованих стручњака у области права, српског језика, превођења и лектуре, који би радили на:

1. утврђивању и евидентирању грешака у правним актима;
2. усклађивању измењених и допуњених правних аката са постојећим законодавством;
3. предлагању измена и допуна правних аката који нису у складу са Законом о употреби језика;
4. изради стандарда контроле и квалитета превода;
5. издавању потврда о квалитету превода правних аката и
6. изради **Речника појмова**.

⁵¹ Извештај о двојезичном законодавству на Косову, Мисија ОЕБС-а на Косову, Приштина, септембар 2018.

Централана преводилачка јединица би радила под покровитељством Кабинета председника Владе, тј. Канцеларије повереника за језике ради ефикасне координације послова из сфере језичких права са свим релевантним институцијама на централног и локалног нивоа.⁵²

7

Успостављање Фонда за заштиту права на употребу језика

Законом омогућити санкционисање буџетских корисника који не поштују Закон о употреби језика, кроз одговарајући систем финансијских казни. На пример, уколико се утврди да институција није објавила важна документа на оба језика, у наредној фискалној години се аутоматски са буџета ове институције пребацује одређени финансијски износ у Фонд за заштиту права на употребу језика из кога се финансирају активности за заштиту језичких права (превођење, лекторисање, опрема за превођење за институције итд.). Потребно је урадити Нацрт закона о успостављању Фонда за заштиту права на употребу језика на Косову у сарадњи са Канцеларијом повереника за језике и предати га Влади на разматрање и евентуално усвајање.

8

Ангажовање додатног броја преводилаца на централном и локалном нивоу

Скупштина Косова, ресорна министарства Владе Косова, Владине агенције могу добити квалификоване преводиоце кроз одређени програм стажирања свршених студената (србиста), лектора, преводилаца кроз јавно-приватна партнерства и сл. Потребно је урадити Концепт папир, у сарадњи са Канцеларијом повереника за језике, који би прецизно предвидео и разрадио све кораке, које би требало предузети како би дошло до реализације ове препоруке.

⁵² По изјави повереника за језике, Мисија ОЕБС-а на Косову већ дуже време активно лобира код косовских институција да дође до реализације ове идеје, а Швајцарска развојна агенција изразила је спремност да подржи ову идеју.

9

Опремање преводаца

Нажалост, мишљење које преовлађује у институцијама је да је довољно да преводац поседује рачунар да би обавио свој посао, а то није тачно. Опрема подразумева рачунаре, софтверске програме и друге иновативне алатке за превођење и лектуру правних аката. Канцеларија повереника за језике пре извесног времена донирала је софтвере за превођење ресорним министарствима и судовима, али је чињеница да постоји потреба за опремањем преводаца и другим иновативним и корисним алаткама које би могле да убрзају и олакшају њихов рад, а пре свега квалитет превода.

10

Успостављање институционалног механизма провере квалитета превода

Системски механизам провере квалитета превода докумената од законодавца па све до локалних институција на Косову не постоји. Ово је нужно и са аспекта европских интеграција, а чини се да поштовање квалитета превода правних аката представља за сада непремостив услов и проблем којим косовске институције морају да се позабаве у будућности. ЕУ на то за сада гледа као на неусклађеност са међународним стандардима који обезбеђују заштиту језичких права и идентитета. Зато је нужно успоставити системски механизам (координације) превођења, лекторисања и исправке правних аката. Механизам би онемогућио објављивање правног акта без претходне провере и потврде квалитета превода.

11

Успостављање институционалног механизма провере квалитета превода на општинском нивоу

Институционални и системски механизми провере квалитета превода докумената морали би бити иницирани и успостављени најпре на централном нивоу, а потом као обавеза преузети од свих других јавних институција како са централног тако и са локалног нивоа. Међутим, с обзиром на то да грађани највећи део услуга добијају од општине, тј. органа локалне управе, а у недостатку таквих институционалних механизма које намеће централни ниво власти, институционални механизми провере квалитета превода докумената могли би бити иницирани и на локалном

нивоу. Чињеница је и да упркос искреној намери да се поштује Закон о употреби језика још увек постоје озбиљни пропусти и недостаци у квалитету постојећег превода општинских аката и других докумената или његовог потпуног одсуства. Зато је нужно спровести ову препоруку и иницијативу што пре јер од тога често на локалном нивоу зависи остваривање основних грађанских права и квалитет општинских услуга које утичу на квалитет свакодневног живота свих грађана. Зато је нужно успоставити системски механизам (координације) превођења, лекторисања и исправке правних аката. Механизам би онемогућио објављивање општинског правног акта или интерног материјала без претходне провере и потврде квалитета превода.

12 **Процена потреба за језичким курсевима за преводиоце на централном и локалном нивоу**

На основу обављених разговора са релевантним факторима, међу којима је и повереник за језике, дошло се до сазнања да се на Косову периодично организују различити језички курсеви за преводиоце на различитим нивоима, међутим, без неке претходне процене потреба за стручним усавршавањем и обуком. Зато би свакој обуци и стручном усавршавању преводилаца на различитим нивоима, морала претходити процена потреба. Тек на основу свеобухватне процене потреба преводилаца, може бити осмишљена обука и стручно усавршавање преводилаца на конкретну тему.

13 **Организовање језичких курсева за постојеће преводиоце на централном и локалном нивоу**

Различити модули језичких курсева имали би за циљ да допунски изграде капацитете преводилаца који раде на преводу важних докумената на централном и локалном нивоу. Курсеви би били осмишљени тако да обухвате теме за које је утврђено да представљају велики проблем за преводиоце: употреба правне терминологије, правопис српског језика и др. Овде постоји простор за укључивање и сарадњу са Катедром за српски језик Филозофског факултета, Правним факултетом итд.

14

Ангажовање стручне преводилачке агенције која би краткорочно извршила допуне и измене правних аката који нису усклађени са Законом о употреби језика

Недовољан број преводилаца може бити решен кроз приватно-јавно партнерство, ангажовањем стручних агенција које би могле да обаве одређене преводе за потребе јавних институција на Косову. Међутим, чести изазови и проблеми који постоје на Косову приликом ангажовања стручних преводилачких агенција везани су за непостојање механизма на основу којих би се утврђивала „(не)стручност“ преводилачке агенције, добијање лиценци и сл.

15

Правилник о званичној комуникацији унутар косовских институција

Међуинституционална комуникација мора да се остварује на службеним језицима, а то значи да сви дописи, захтеви или жалбе који потпомажу међуинституционалну комуникацију, морају да буду написани на службеним језицима. Институције морају да одговоре на језику на коме су примиле допис, захтев или жалбу као што то предвиђају позитивно-правни прописи на Косову и добра међународна пракса у двојезичним системима. Правилник који уређује ово питање не постоји и то би могло бити једно од системских решења проблема.

16

Превести садржај интернет страница централних институција и општина на српски језик и друге језике у службеној употреби у општинама

Косовско законодавство предвиђа да су институције обавезне да предузму све неопходне мере да обезбеде јавну документацију и информације на службеним језицима и на језицима у службеној употреби на општинском нивоу. Све институције, како оне на централном тако и оне на локалном нивоу, морају испоштовати језичку равноправност у свим јавним документима која објаве. Међутим, резултати истраживања који су приказани у овом извештају јасно указују да годинама уназад институције то не чине. Канцеларија повереника за језике готово сваке године

локалним и централним институцијама упућује препоруке да преведу садржај својих интернет страница, али до тога не долази. Стога би требало размислити о програму (пројекту) који би био реализован кроз фазе, а имао би за циљ да се институцијама пружи подршка у погледу превода садржаја својих интернет страница на српски и друге службене језике у употреби (кроз програм стажирања квалификованих стручњака из те области или простим ангажовањем допунских преводилаца). На пример, у првој фази били би преведени садржаји интернет страница централних институција, а потом и општина, али и других јавних институција. Такав пројекат имао би смисла једино уз добијање гаранције да ће конкретна институција дугорочно решити проблем непревођења (на пример, конкурс за (допусног) преводиоца, или доказ да су издвојена средства у буџету за наредну годину да се обезбеди превод на српски на интернет страници институције и сл.).

17

Ангажовање стручних сарадника на проналажењу конкретних, одрживих и системских решења у вези са применом права на употребу српског језика и писма на Косову

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, коме је признат статус универзитета и у косовском законодавству, а у коме је познатији под именом Универзитета у Северној Митровици, једина је институција на Косову где Срби, Црногорци, Горанци и делом Бошњаци стичу високи степен образовања на језику који разумеју или језику којим говоре. Капацитети стручног особља Универзитета уопште и Катедре за српски језик на Филозофском факултету би несумњиво могле активније да се укључе у стручном, темељном и одговорном раду на проналажењу специфичних, одрживих и системских решења у вези са применом права на употребу српског језика и писма на Косову.

18

План за решавање проблема око употребе српског језика у судским поступцима

Да би се успоставила владавина права и правна сигурност као два уставна начела, нужно је исправити грешке у важећим законским прописима који су на српском језику. Грешке су, како техничке и граматичке, тако и суштинске природе. Уколико једна иста правна норма на различит начин одређује исту ситуацију, питање је која верзија законског текста ће се применити. Неопходно је, уз ангажман стручних

лица и наставно-научног особља из редова српске заједнице, прецизно утврдити проблеме и последице које настају због непоштовања права на употребу српског језика у судским поступцима и, на основу тога, урадити План за решавање таквих проблема. План би садржао и системска решења и механизме заштите од злоупотреба језичких права и произвољног тумачења закона, о чему је донекле било речи и у овом извештају. Такав један план утврдио би и евидентирао конкретне проблеме и предложио интервенције које би у кратком временском периоду решиле дугорочне проблеме. На пример, стручан превод одлука Апелационог и Врховног суда које нису преведене (или је превод лош), а које су прекопотребне судијама из српске заједнице. Са друге стране, план би морао да предложи системско решење и заштиту од постојеће праксе достављања одлука и других судских списа на албанском језику странкама српске националности.

19

Програм узајамног учења српског и албанског језика

Требало би промовисати ову идеју у образовном систему који користе школе на албанском и српском језику на Косову. Ова пракса била је заступљена све до 1992. године на Косову и свакако би допринела разбијању стереотипа и приближавању заједница и омладине.

20

Израда Речника топонима

Овај извештај је указао на одређене проблеме приликом превода топонима и постављања званичних топографских ознака. Важеће законодавство предвиђа обавезу за косовске институције да топографске знаке обележавају и постављају свим службеним језицима, поштујући језичку равноправност. Речник топонима евидентирао би и дао краћи опис топонима на Косову.

7. ЛИТЕРАТУРА И ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

1. Annual Report on Language Compliance in Municipalities, Office of Language Commissioner in Kosovo, 2019.
2. Kosovo Communities Issues Monitor 2015, European Centre for Minority Issues (ECMI) Kosovo, 2015.
3. Municipal Language Compliance in Kosovo, OSCE Mission in Kosovo, 2014.
4. Административно упутство бр. 2011/02 Министарства администрације локалне самоуправе о одређивању поступака за спровођење Закона о употреби језика, 2011. Преузето са: <https://mapl.rks.gov.net/wp-content/uploads/2017/10/UA-Nr-2011-02-Per-percaktimin-e-procedurave-per-zbatimin-e-ligjit-per-perdorimin-e-gjuheve.pdf>
5. Брошура о правима на употребу језика на Косову, НВО „Актив“, 2019. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/brochure-for-the-rights-on-the-use-of-languages-in-kosovo>
6. Вишејезичко законодавство на Косову и његови изазови, Мисија ОЕБС-а на Косову, 2011.
7. Годишњи извештај заштитника грађана за 2020. годину, Институција омбудсмана на Косову, 2021. Преузето са: <https://oik-rks.org/sr/2021/04/14/godisnji-izvestaj-2020/>
8. Годишњи извештај о стању језичких права на Косову, НВО „Актив“, 2019. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/general-overview-of-language-rights-in-kosovo>
9. Годишњи извештај о стању језичких права на Косову: језичка права у време пандемије, НВО „Актив“, 2021. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/annual-report-on-the-state-of-language-rights-in-kosovo-language-rights-in-the-time-of-the-pandemic>
10. Европска конвенција о људским правима и основним слободама. Преузето са: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf

11. Европска повеља о мањинским и регионалним језицима. Преузето са: https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/04serbian/SChri/SCEuropean_Charter_for_Regional_or_Minority_Languages.pdf
12. Европска повеља о регионалним и мањинским језицима. Преузето са: <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/129>
13. Закон 02/Л-37 о употреби језика. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2440#>
14. Закон 03/Л-040 о локалној самоуправи. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2530>
15. Закон бр 03/Л-006 о парничном поступку. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2583>
16. Закон бр. 02/Л-17 о социјалним и породичним услугама. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2447>
17. Закон бр. 03/Л-041 о административним границама општина. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2518>
18. Закон бр. 03/Л-154 о власништву и другим стварним правима. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2643>
19. Закон бр. 03/Л-182 о заштити од насиља у породици. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2691>
20. Закон бр. 05/Л-020 о родној равноправности. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=10923>
21. Закон бр. 05/Л-021 о заштити од дискриминације, Службени гласник Косова. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10924>
22. Закон бр. 05/Л-031 о општој административној процедури. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2431>
23. Извештај о двојезичном законодавству на Косову, Мисија ОЕБС на Косову, Приштина, септембар 2018.
24. Извештај о процени права заједница, пето издање, Мисија ОЕБС-а на Косову. Преузето са: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/493681.pdf>
25. Извештај о становништву према полу и националности на нивоу насеља Агенције за статистику Косова. Преузето са: <https://ask.rks-gov.net/media/1615/stanovnistvo-prema-polu-i-nacionalnosti-na-nivou-naselja.pdf>
26. Извештај о стању људских права за 2020. годину на Косову Стејт департмента Сједињених Америчких Држава. Преузето са: https://xk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/133/HRR_2020_-Kosovo_Serbian.pdf

27. Извештај цивилног друштва о људским правима на Косову, 2021. Преузето са: https://www.ohchr.org/Documents/Press/Webstories/2020_kosovo_cso_annual_human_rights_report_RS.pdf
28. Институционални механизми на Косову за заштиту осетљивих група грађана, НВО „Актив“.
29. Језичке препреке једнаком приступу услугама, НВО „Актив“, 2020. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/language-impediments-to-equal-access-to-services>
30. Језички парадокс и велике замене теза, НВО „Актив“, 2019. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/general-overview-of-language-rights-in-kosovo>
31. Конвенција против тортуре и других облика суровог, нехунамог или понижавајућег третмана или кажњавања. Преузето са: <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BConAgainstTorture.pdf>
32. Концепт документ о реформама процедура превођења унутар Владе Косова – ка хармонизованом вишејезичном законодавству, Канцеларија повереника за језике. Преузето са: https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2019/10/Koncept-Dokumenti-per-reformen-e-procedurave-te-perkthimit-brenda-Qeverise-se-Kosoves-drejt-nje-legjislacioni-te-harmonizuar-shumegjuhesh.srb_.pdf
33. Кривични закон бр.06/Л-074. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18413>
34. Медих, Миле, „Завјештања Стефана Немање“, Београд: Филип Вишњић, 1998.
35. Међународни пакт о грађанским и политичким правима. Преузето са: <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BIntCovCivilPoliticalRights.pdf>
36. Нацрт стратегије за модернизовање јавне администрације 2015-2020. Преузето са: <https://mpb.rks-gov.net/ap/page.aspx?id=3,31>
37. Оквирна конвенција о заштити националних мањина Савета Европе. Преузето са: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c131b>
38. Општи преглед језичких права на Косову, НВО „Актив“, 2019. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/general-overview-of-language-rights-in-kosovo>.
39. Поштовање Закона о употреби језика на Косову у области привреде, НВО „Актив“.
40. Права заједница на Косову, НВО „Актив“, 2021. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/community-rights-in-kosovo>

41. Правилник бр. 07/2019 о лиценцирању судских тумача и преводилаца. Преузето са: https://www.gjyqesori-rks.org/wp-content/uploads/lgs1/75980_Pravilnik_Br_07_2019_Za_Licenciranje_Tumaca_Sudskih_Prevodilaca_SRB.pdf
42. Право на језик је и твоје право, Комуникација за развој друштва (ЦСД) и Канцеларија повереника за језике, 2018.
43. Приступ јавним услугама, НВО „Актив“.
44. Процена права и слобода у заједницама косовских Срба, НВО „Актив“, 2020. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/assessment-of-rights-and-freedom-in-kosovo-serb-communities>
45. Репортажа о језичким грешкама у Уставу Косова на српском језику, интернет портал КосСев. Преузето са: <https://kossev.info/d-simovic-kosovski-ustav-dve-razlicite-verzije-teksta/> и Глас Америке на српском језику. Преузето са: <https://www.glasamerike.net/a/vise-od-cetiri-hiljade-gresaka-u-srpskom-prevodu-ustava-i-zakona-kosova/2472760.html>
46. Реформа јавне управе на Косову, стални напори. Преузето са: https://balkansgroup.org/wp-content/uploads/2020/09/REFORMA-JAVNE-UPRAVE-NA-KOSOVU_STALNI-NAPORI-5.pdf
47. Саопштење за јавност координатора УН тима за развој на Косову. Преузето са: <https://kosovoteam.un.org/sites/default/files/2021-04/SRB-Press%20release%20language%20event%20LONG%20VERSION.pdf>
48. Службена двојезичност на Косову – кључни предуслови и изазови, НВО „Актив“, 2021. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/the-official-bilingualism-in-kosovo-key-preconditions-and-challenges>
59. Службена двојезичност на Косову – кључни предуслови и изазови, НВО „Актив“. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/the-official-bilingualism-in-kosovo-key-preconditions-and-challenges>
50. Ђурић, В. Владимир, *Службена употреба језика националних мањина у раду органа управе, Страни правни живот: теорија, законодавство и пракса*, 3/2019, Институт за упоредно право, Београд, 2019.
51. Спровођење Закона о употреби језика, Мисија ОЕБС-а на Косову, 2008.
52. Стратегија за модернизовање јавне администрације 2015-2020. Преузето са: <https://mpb.rks-gov.net/ap/page.aspx?id=1,127>
53. Стратегија за примену Закона о употреби језика у правосуђу, НВО „Актив“.
54. Увођење узајамног учења језика на Косову: предлог мапе пута, 2021. Преузето са: <http://ngoaktiv.org/srb/publication/the-introduction-of-mutual-language-learning-in-kosovo-a-tentative-roadmap>

55. Универзалне декларације о људским правима. Преузето са: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/cnr.pdf
56. Уредба 02/2015 о процесу превођења EU Acquis на службене језике на Косову. Преузето са: http://mei-ks.net/repository/docs/20150525104146_rregulloire.pdf
57. Уредба 05/2016 о минималним стандардима за процес јавне расправе, Министарство унутрашњих послова Косова, Процедуре за добијање личних карата. Преузето са: <https://mpb.rks-gov.net/f/42/Dobijanje-licne-karte> и <https://mpb.rks-gov.net/f/44/Dobijanje-pasosa>
58. Устав Косова, Службени гласник Косова, 2008. Преузето са: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

8. АНЕКСИ

Анекс 1 Формулари званичних косовских институција попуњени од стране службених лица на албанском језику, а односе се на Србе

Të dhënat personale
(sipas nenit:233 paragrafi I i KPPK-së)

Emri	[REDACTED]	Kombësia	[REDACTED]
Mbiemri	[REDACTED]	Shtetësia	[REDACTED]
Nofka	[REDACTED]	Profesioni	[REDACTED]
Emri i babës	[REDACTED]	Rrethanat familjare	[REDACTED]
Emri i nënës	[REDACTED]	A dini shkrim,lexim (specifiko)	[REDACTED]
Mbiemri i vajzërisë së nënës	[REDACTED]	Cilën shkollë e ka kryer	[REDACTED]
Data e lindjes	[REDACTED]	Gjendja pronësore-financiare	[REDACTED]
Vendi i lindjes	[REDACTED]	Nr. i tel.(shtëpi)	[REDACTED]
Vendbanimi	[REDACTED]	Nr. i tel.(celular)	[REDACTED]
Nr. personal i ID-së	[REDACTED]	Nr. i tel.(zyrë)	[REDACTED]

A zhvillohet kunder tij/saj procedura për ndonjë vepër tjetër penale

Nëse është i mitur identiteti i përfaqësuesit të tij ligjor

Ai/ajo informohet për detyrimin e tij/saj për të njoftuar për çdo ndryshim adrese ose për çdo qëllim ndryshimi të vendqëndrimit

PYETJA: A I KENI KUPTUAR TË DREJTAT E JUAJA TË PARAPARA ME NENIN 231 TË KPPK-SË?
PËRGJIGJA: _____

PYETJA: A DËSHIRONI QË TË JEPNI DEKLARATË PËRKATSHIT TË PARAQITNI MBROJTJE – PËRGJIGJE NË PYETJET E PARASHTRUARA?
PËRGJIGJA: _____

[REDACTED]
(nënshkrimi i të dyshuarit)

Intervisa me tw dyshuarin zhvillohet nw prezencw tw Avokatit tw caktuar sipas detyrws zyrtare:

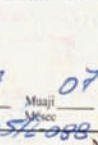
.....

Pasi që të dyshuarit/es iu kumtuan të drejtat e sipërcekura dhe pranoi që me shprehjen e vullnetit të lirë të jep deklaratë i pyetur se çka ka për të paraqitur në mbrojtjen e vet deklaroi:

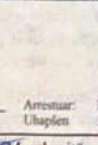
Unë, [REDACTED], deklaroj se kam qenë i detyruar të jap deklaratë të rreme për shkak të kërcënimeve të bëra ndaj jetës dhe familjes sime. Unë jam i nderuar dhe i nderuar dhe kam qenë i detyruar të jap deklaratë të rreme për shkak të kërcënimeve të bëra ndaj jetës dhe familjes sime. Unë jam i nderuar dhe i nderuar dhe kam qenë i detyruar të jap deklaratë të rreme për shkak të kërcënimeve të bëra ndaj jetës dhe familjes sime.

Nënshkrimi i deklaruesit	Data	Koha	Nënshkrimi i policit	Nënshkrimi i avokatit
[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]

Приказ формулара кривичне пријаве - записник о саслушању окривљеног, оштећеног или сведока српске националности у вези кривичног дела из Чл.233 Кривичног закона Косова (Повреда сексуалног интегритета) састављен на албанском језику

Republika e Kosovës - Government of Kosovo
Ministria e Punëve të Brendshme - Ministry of Internal Affairs
Policia e Kosovës - Kosovo Police

Fletëparaqitje për Kundërvajtje

Prekrashja Prijava

27 07 20 12:55 SHQ5A00007446370

Më Dan: 27
Muaji: 07
Vite: 20

Koha: 12:55
Vite: 20

Nr. i refer. Br. Ref: 3

Numri i rastit. Broj Slučaj: 10

Arrestuar: Uhaplen: Po / Jo:

Ligji Zakon

Neni Çlan: 137

Paragraf:

Gjykatë: Sud

P. negative: N. poene: Z. piete:

Në ose afer: / U ili Blizu: Pr. NACIONALNE PRISTINE

Vendi i kundërvajtjes (Komuna, Çytat, Fshat): Meqta prekrashja (Opistina, Grad, Selo):

Mbiemri: [Redacted]
Prezime: [Redacted]

Emri i babes: NENAD
Emri i oca: 10.05.1989

Data e lindjes: 10.05.1989
Datum rodenia: 1005989733

Gjimia Pol: 1989
Vendi i lindjes: Pristina
Mëso rodenia: 1989

Nr. i p.sh. Br. v.d.: 000042938
Nr. personal: 1005989733
L. broj: 546

Adresa: KRUSHEVA
SERA

Lëshuar nga: [Redacted]
Lzdata od: [Redacted]

Vendi i punës: [Redacted]
Radno mesto: [Redacted]

Adresa: [Redacted]
Tel.: [Redacted]

Lloji i automjetit: [Redacted]
Vrsta vozila: [Redacted]

Modeli: [Redacted]
Vrsta: [Redacted]

Numri i targave: [Redacted]
Broj tablice: [Redacted]

Nr. i shasisë: [Redacted]
Br. šasije: [Redacted]

Pronari i mjetit: [Redacted]
Vlasnik vozila: [Redacted]

Adresa: [Redacted]
Kuća: [Redacted]

Lloji i sipërfaqes së rrugës: [Redacted]
Vrsta površine puta: [Redacted]

Moti: [Redacted]
Vreme: [Redacted]

Dukshmeria: [Redacted]
Vidljivost: [Redacted]

Alkoholi: [Redacted]
Alkohol: [Redacted]

Shpejtësia e kufizuar: [Redacted]
Ograničena brzina: [Redacted]

Përshkrimi i kundërvajtjes / Opis prekrashja: [Redacted]

Dëshmitarët / Svedoci: [Redacted]

Emri i Policist / Ime policajca: [Redacted]

Kl. e policist / IB Policajca: [Redacted]

Emri i Policist / Ime policajca: [Redacted]

Kl. e policist / IB Policajca: [Redacted]

Nënshkrimi i mbrojtës / Potpis nadzornika: [Redacted]

Nënshkrimi i kundërvajtës / Potpis prekrasioa: [Redacted]

Dokumenti i konfirkuar / Konfirkuvani dokument: [Redacted]

Njësta / Jedinica: [Redacted]

Nr. / Br: [Redacted]

E pranon kundërvajtjen / Priznaje prekrasaj: [Redacted]

KOPJA E KUNDËRVAJTJESIT / KOPIJA ZA PREKRASHIOA

Приказ формулара прекршајне пријаве (саобраћајни прекршај) Србину који је саставио полицијски службеник на албанском језику, а који би требало потписати на захтев полицијског службеника

Анекс 2 Анализа правилне употребе српског језика у институцијама на локалном нивоу у општинама Јужна Митровица, Северна Митровица, Звечан, Лепосавић и Зубин Поток

Пружање услуга у горе наведеним институцијама на локалном нивоу анализирано је кроз три сегмента:

- о Први сегмент односи се на непосредно обраћање институцијама на локалном нивоу, одласком у службене просторије институције. Анализа овог сегмента обухватила је следећа питања:
 - Да ли се поштује обавеза употребе оба службена језика приликом службене кореспонденције?
 - Да ли су документи са којима се странка сусреће двојезични?
 - Да ли су натписи на вратима канцеларија које странка евентуално треба да посети двојезични?
 - Да ли приликом информисања о услугама телефонским путем постоји могућност да странка добије одговор на свом језику?
 - Да ли институција има службеника који говори српски језик или има запосленог преводиоца?
- о Други сегмент обухватио је приступ услугама путем интернет страница поменутих институција, анализирајући следеће:
 - Да ли је интернет страница институције двојезична?
 - Да ли је исти ниво информација доступан на оба језика?
 - Да ли су модели интеракције са странкама двојезични?
 - Какав је квалитет превода?
- о Трећи, и последњи, сегмент обухватио је нормативну анализу постојања и квалитета превода Закона о општој административној процедури као основног, системског прописа који регулише поступак који примењују институције јавне управе, када одлучују о правима и обавезама грађана у области пружања јавних услуга. У овом сегменту посебан аспект анализе односи се на постојање и квалитет превода правних института и одредаба наведеног закона, са аспекта њихове примене од стране службеника српске националности који су запослени у институцијама јавне управе које пружају јавне услуге грађанима.

Назив институције	Услуге које пружа
Општина Јужна Митровица Општина Северна Митровица Општина Звечан Општина Лепосавић Општина Зубин Поток	Извод рођених Извод умрлих Извод венчаних Лична карта Пасош Катастарска документа
1. Приступ наведеним услугама путем непосредне комуникације са службеницима институције	
Анализа је спроведена применом метода случајног узорка, према постављеним параметрима.⁵³ Да ли се поштује обавеза употребе оба службена језика приликом службене кореспонденције? Да ли су документи са којима се странка сусреће двојезични? Да ли су натписи на вратима канцеларија које странка евентуално треба да посети двојезични? Да ли приликом информисања о услугама телефонским путем постоји могућност да странка добије одговор на свом језику? Да ли институција има службеника који говори српски језик или има запосленог преводиоца?	
Општине Јужна Митровица и Северна Митровица	У општини Јужна Митровица и општини Северна Митровица службеници су са странкама, које су приступиле општини, остварили комуникацију на српском језику.⁵⁴ Процедуре за остваривање права, натписи органа којима се приступа и издати документи су двојезични.⁵⁵ Приликом информисања о услугама телефонским путем постоји могућност да странка добије одговор на свом језику. Општине Јужна и Северна Митровица немају запослене на местима преводилаца.

⁵³ Насумично изабрана лица, различитих националности су се у периоду од 25. јуна до 30 јуна 2021. године обрађала надлежним/анализираним институцијама у циљу добијања личних докумената или докумената која се односе на грађански статус (извод из матичне књиге рођених, венчаних, умрлих, уверења о држављанству, личне карте и пасоши), катастар (услуге које пружа општинско Одељење за катастар).

⁵⁴ Када неки од службеника не разуме српски укључује у комуникацију службеника који говори српски.

⁵⁵ У документима које издају органи општине у области цивилног статуса (извод из матичне књиге рођених, венчаних, умрлих и уверења о држављанству) повремено се јављају језичке грешке које доводе до потребе исправке и поновног приступања странке српске националности општини ради издавања новог документа, у коме је извршена исправка.

Општине Звечан, Лепосавић и Зубин Поток	У општини Звечан, Лепосавић и Зубин Поток ситуација у погледу пружања анализираних услуга са аспекта правилне употребе српског језика има много сличности. Службеници у наведеним општинама странке упућују да анализирана права могу да остваре у локалним, албанским селима Липа за општину Звечан, Бистрица за општину Лепосавић и Чабра за општину Зубин Поток. Службеници који раде у наведеним општинским канцеларијама не остварују комуникацију на српском језику или комуницирају на лошем српском језику. Општинске канцеларије у наведеним селима раде повремено, без истакнутог радног времена. Странке српске националности, у највећем броју случајева, општинским канцеларијама у наведеним селима приступају у пратњи пријатеља, познаника или колега који говоре албански језик, који им помажу у превазилажењу језичких баријера у остваривању анализираних права које су предмет пружених услуга. Процедуре за остваривање права прописане су углавном на албанском језику, док су документи који се издају, као резултат пружања анализираних услуга, двојезични.⁵⁶ За остваривање анализираних права службеници у селу Липа траже превод докумената на албански језик, а када су у питању канцеларије у селима Бистрица и Чабра странке нису могле да остваре комуникацију телефонским путем односно није им била понуђена таква могућност од стране службеника који су их упутили на наведене општинске канцеларије за остваривање права. Наведене општинске канцеларије немају запослених преводилаца.
---	---

⁵⁶ У општинској канцеларији у Чабри повремено се јављају језичке грешке које доводе до потребе исправке и поновног приступања странке српске националности општини ради издавања новог документа, у коме је извршена исправка.

Назив институције	Услуге које пружа
Општина Јужна Митровица Општина Северна Митровица Општина Звечан Општина Лепосавић Општина Зубин Поток	Извод рођених Извод умрлих Извод венчаних Лична карта Пасош Катастарска документа
2. Приступ наведеним услугама путем интернет странице институције	
Доступност српског језика	У Општини Јужна Митровица у одељку „Матична служба”, на интернет страници општине, доступне су на српском језику информације о потребним документима и накнади коју је потребно платити за добијање докумената из матичних књига и то: извода из матичне књиге рођених, венчаних, умрлих и уверење о држављанству.⁵⁷ На интернет страници општине нема никаквих информација на српском језику о услугама (личне карте и пасоши) које пружа Агенција за цивилну регистрацију на општинском нивоу, и процедурама за пружање наведених услуга, као ни информације на српском језику о услугама и процедурама за њихово остваривање, које пружа општинско Одељење за катастар и поред чињенице што постоји наслов одељења које пружа наведене услуге „Управа за геодезију, катастар и имовину“.⁵⁸ Званичне интернет странице општина Северна Митровица, Звечан, Лепосавић и Зубин Поток не садрже никакве информације већ само оквир без икаквог садржаја.⁵⁹ Постоји интернет страница која обухвата рад све четири наведене општине форматиран као е-општина Северна Митровица, е-општина Звечан, е-општина Лепосавић и е-општина Зубин Поток. Наведене интернет странице, када су у питању општине Звечан и Лепосавић, садржи информације на српском језику о траженим услугама (извод из матичне књиге рођених, венчаних, умрлих и уверења о држављанству) и то као излиставање услуга које се пружају, док се не прописују процедуре за њихово остваривање. На инт. стр. нема никаквих информација о раду Агенције за цивилну регистрацију на локалном нивоу (надлежну за вађење личних карата и пасоша) и процедурама за остваривање услуга које пружа наведена институција. Интернет страница општине е-Северна Митровица и е-Зубин Поток не садржи никакве информације о анализираним услугама које пружају службе општине. Ове интернет стр. за све четири општине на северу Косова израђене су у оквиру пројекта који је спроводила НВО.⁶⁰

⁵⁷ Види званичну интернет страницу општине Јужна Митровица. Доступно на: <https://kk.rks-gov.net/mitrovicjeejugut/sr/direktoriat-za-administracije/maticna-sluzba/>

⁵⁸ На званичној интернет страници Министарства унутрашњих послова објављене су процедуре за добијање личних карата само на албанском, не и српском језику. Доступно на: <https://mpb.rks-gov.net/f/42/Dobijanje-licne-karte> Исто је и када је реч о процедурама за добијање пасоша. Доступно на: <https://mpb.rks-gov.net/f/44/Dobijanje-pasosa>

⁵⁹ Види: <https://mapl.rks-gov.net/sr/shqyrtimi-i-ligjshmerise-sr/>

⁶⁰ Види: <https://mapl.rks-gov.net/sr/shqyrtimi-i-ligjshmerise-sr/>

Да ли је исти ниво информација доступан на сваком од језика?	То није случај у општини Јужна Митровица. На албанском језику доступно је више информација о услугама које се пружају у одељку „Матична служба” у односу на српски језик. У одељку „Управе за геодезију, катастар и имовину” комплетан текст је на албанском језику и садржи листу услуга која пружа наведена Управа на албанском језику као и брошуру о механизмима који грађанима стоје на располагању када су питању услуге пружене у области катастра.⁶¹ Када је реч о општинама Северна Митровица, Звечан, Лепосавић и Зубин Поток на званичном сајту нема било каквих информација док на информативном сајту е-Северна Митровица, е-Звечан, е-Лепосавић и е-Зубин Поток можемо видети да су информације о услугама чије пружање анализирамо преведене на оба језика у појединим општинама. Реч је о излистаном списку услуга које пружа „Одељење за општу администрацију и кадровска питања” као и „Одељење за катастар, имовину и просторно планирање” у општинама Звечан и Лепосавић⁶², док наведене информације у општини Северна Митровица и Зубин Поток на овом информативној интернет страници нису доступне ни на албанском ни на српском језику.⁶³
Да ли су модели интеракције са грађанима двојезични?	У општини Јужна Митровица постоји одељак „Извештавање проблема” у коме је могуће на српском језику „извести о проблем”, „поставити питање” или „одговорити”.⁶⁴ На званичним интернет страницама општина Северна Митровица, Звечан, Лепосавић и Зубин Поток нема информација о контакт особи којој се странка може обратити. Такав модел интеракције општинских органа не постоји ни на информативној интернет страници е-општина Северна Митровица, е-општина Звечан, е-општина Лепосавић и е-општина Зубин Поток.⁶⁵
Квалитет превода	Квалитет превода процедура за пружање анализираних услуга у складу је са законским решењима у општини Јужна Митровица. Реч је искључиво о услугама код којих постоји превод на српски језик (извод рођених, венчаних, умрлих и уверење о држављанству). Када је реч о званичним интернет страницама општина Северна Митровица, Звечан, Лепосавић и Зубин Поток оваква анализа није могућа јер оне нису оперативне пошто не садрже било који документ већ искључиво оквир без садржаја. Када је реч о информативном сајту е-општина Северна Митровица, Звечан, Лепосавић и Зубин Поток, можемо рећи да постоји висок квалитет превода анализираних услуга које пружају органи општине, на оба службена језика.

⁶¹ Види: <https://kk.rks-gov.net/mitrovicjeejugut/drejtoria-per-gjeodezi-kadaster-dhe-prone/>

⁶² Види: <http://www.ezvecan.com/sq>; <https://www.eleposavic.com/>

⁶³ Види: <http://www.esevernamitrovica.com/>; <https://www.ezubinpotok.com/>

⁶⁴ Види: <https://kk.rks-gov.net/mitrovicjeejugut/sr/izvestavanje-problema/>

⁶⁵ Види: <http://www.ezvecan.com/sq>; <https://www.eleposavic.com/>; <http://www.esevernamitrovica.com/>; <https://www.ezubinpotok.com/>

Назив институције	Услуге које пружа
Пореска администрација Косова - ПАК	Реализација обавеза које се односе на порез на личне приходе грађана Да ли су документи са којима се странка сусреће двојезични?
1. Приступ наведеним услугама путем непосредне комуникације са службеницима институције	
Да ли се поштује обавеза употребе оба службена језика приликом службене кореспонденције?	Службеници ПАК-а, огранка у Митровици, користе оба службена језика. У просторијама ПАК-а постоји велики број службеника албанске националности који поред матерњег албанског језика, говоре и српски језик. Познавање српског језика се разликује од запосленог до запосленог службеника. Нису сви.
Да ли су натписи на вратима канцеларија које странка евентуално треба да посети двојезични?	На самом улазу у просторије институције, странка има обавезу да употребом аутомата добије папир са информацијама које су јој потребне како би приступила одређеном шалтеру, месту где може да оствари већину својих потреба. Поменути аутомат нема опцију за српски језик, тако да је странка принуђена да затражи помоћ од службеника. Папир који добије тим путем садржи информације о томе на ком шалтеру може да оствари услуге које су јој потребне као и број који показује којим редоследом ће странке бити примљене. Наведени папир се издаје само на албанском језику. Што се тиче посете некој од канцеларија у оквиру ПАК-а, постоје натписи на српском језику.
Да ли приликом информисања о услугама телефонским путем постоји могућност да странка добије одговор на свом језику?	Зависи који службеник одговори на телефонски позив. Често то буде службеник који говори српски језик, али услед лошег познавања језика и лоше телефонске мреже странка не добије одговор који тражи.
Да ли институција има службеника који говори српски језик или има запосленог преводиоца?	Пореска Администрација Косова – огранак у Митровици има запослене службенике који остварују комуникацију на српском језику али нема запосленог/их преводиоца.

Назив институције	Услуге које пружа
Пореска администрација Косова - ПАК	Реализација обавеза које се односе на порез на личне приходе грађана Да ли су документи са којима се странка сусреће двојезични?
2. Приступ наведеним услугама путем интернет странице институције	
Доступност српског језика	Сајт има тројезичну опцију која укључује српски језик. Корисницима услуга који говоре српски језик за претрагу сајта треба нешто више времена, будући да кад год кликну на неку нову секцију или поље, сајт сам врати албанску верзију па је потребно поново изабрати опцију 'српски језик'.
Да ли је исти ниво информација доступан на сваком од језика?	Не. Технички, на српској верзији сајта постоји исти садржај као на албанској, али је врло често превод недовршен или лош и као такав некористан. Овакав случај најчешће је присутан код постављених докумената, публикација и видео садржаја. Могу се преузети и са српске верзије сајта, али је тек понеки од њих преведен на српски језик. Нека документа (одлуке, формулари, обавештења и сл.) на српском језику могуће је пронаћи само путем опције 'претражи сајт'. Под-мени није у потпуности преведен, неке речи остале су на албанском језику.
Да ли су модели интеракције са грађанима двојезични?	Не. У теорији, питање/захтев може се поставити на српском језику јер постоји секција 'постави питање' која је делимично преведена на српски језик. Секција 'Услуге' је делимично преведена.
Квалитет превода	Целокупан садржај сајта, било да је реч о „Доре“ или текућем садржају, вестима, извештајима, документима је релативно лоше преведен. Када говоримо о текстовима који су једном постављени и не захтевају ажурирање или било какве периодичне измене, они су у основи разумљиви, можемо претпоставити да би се било који посетилац ове интернет странице, посебно уколико је технички и интернет писмен, снашао у овом делу. Текстови су углавном граматички неисправни (неке речи, велика слова, као и слова са квачицама неправилно су употребљена). Док је код далеко важнијег дела интернет странице ПАК-а, дела који заправо највише интересује посетиоце тј. кориснике услуга ПАК-а, секције 'Електронске услуге' (http://www.atk-ks.org/sr/services/) превод лош.

Као пример наводим једну реченицу која је притом део футера, одељка где се преузимају порески обрасци, дакле често посећиваног одељка. Реченица на српском језику, преузета у оригиналу, гласи: „Кликовањем бутона са етикетом “Узимај Декларацију!”, ви се слажете да фајл дат у пдф, уз казну законом, од вас се доставља само онце за изабрани порески период”. Овде видимо да текст готово уопште није разумљив, а можемо претпоставити да се ради о активности коју корисник изврши сваки пут када преузме било који образац из падајућег менија, а за који постоји правило и законом предвиђена казна уколико се то правило не испоштује. Секција „Електронске услуге“ обухвата неколико, подједнако важних одељака које један порески обвезник користи:

- ЕДИ (систем за електронску декларацију пореза); -Пореске потврде;
- Пријава фискалних рачуна; -Извештај о набавкама; -Претрага пореских обвезника; -Преузимање пореских образаца; -Обрачун плата; -Књига продаје и набавке. ЕДИ је одељак путем ког се измирује највећи део пореских обавеза. Интерфејс је делимично преведен, па можемо претпоставити да се потпуно нов посетилац сајта може снаћи и правилно започети поступак декларације пореза, али није сигурно како ће декларацију завршити с обзиром на то да су скоро сви формулари, укључујући упутства за попуњавање већим делом на албанском језику, или са веома лошим преводом. Остале секције преведене су на сличан начин као ЕДИ, тако да потенцијални корисник неке услуге може доћи до жељеног поља, али су највећим делом порески формулари (захтеви, декларације), упутства за попуњавање, секција за обрачун плата, доступни само на албанском језику или су јако лоше преведени. Секција ‘COVID-19’ делимично је преведена, и јако је тешко пронаћи српску верзију неке одлуке, обавештења, формулара (за потврду о слободном кретању, на пример).

